

Het verwelken van de roos

Jaarboek *Sampol* 2017

Wim Vermeersch (red.)

Gepubliceerd door Stichting Gerrit Kreveld
en *Samenleving en politiek*

Inhoud

Wim VERMEERSCH

Het verwelken van de roos

p.3

Nicolas BOUTECA en Lorenzo TERRIÉRE

Hoe betreden de linkse partijen de Vlaamse electorale arena?

p.6

Wim VERMEERSCH

Waarom SPD haar slechtste resultaat ooit behaalde

p.14

Mohamed EL KHALFIOUI

Reconstructie: de radicalisering van Labour

p.18

Amandine CRESPIY

Hoe links is Emmanuel Macron?

p.27

Marc LEIJENDEKKER

Na de oorveeg, de comeback van Matteo Renzi

p.32

Vincent SCHELTENS

Bezorgt Pedro Sánchez PSOE een nieuw elan?

p.38

INTERVIEW met Klara BOONSTRA

‘De perfecte storm voor PvdA’

p.43

Kasper VANPOUCKE

Linkse revival in Scandinavië

p.51

Sus VAN ELZEN

Het mirakel van Fatima

p.58

Het verwelken van de roos

Wim Vermeersch
Hoofdredacteur *Sampol*

Na het rampjaar 2016, met de Brexit en de verkiezing van Donald Trump, zou 2017 het jaar worden dat de populistische golf ons volledig zou overspoelen: in de buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland stonden rechtse populistten klaar om het momentum te grijpen. Wat blijkt vandaag? De populistische revolte heeft niet plaats gevonden. Wel is er een andere rode draad in de verschillende landen te ontwaren: 2017 blijkt eerder het jaar van de krimp van de sociaaldemocratie en van het verwelken van de rode roos in de vuist. In deze publicatie bundelen we daarover een aantal analyses uit verschillende Europese landen, die eerder dit jaar in Samenleving en politiek verschenen.

NIET DE POPULISTISCHE REVOLTE

3

Eerst even terug naar vorig jaar: 2016 was ontegensprekelijk het jaar van de Brexit en de verkiezing van Donald Trump als Amerikaans president; twee onwaarschijnlijke verrassingen. In het najaar van 2016 - zo bestond het gevoel - was het bang uitkijken naar 2017: verkiezingsjaar in onze buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland. De kans op een dijkbreuk, veroorzaakt door de uitdagerspartijen op rechts (PVV in Nederland, FN in Frankrijk en AfD in Duitsland), leek op dat moment reëel. Rechtse populistten stonden te trappelen om het momentum te grijpen. Met de Brexit en Trump leek de geest uit de fles; hun moment was gekomen.

Dat scenario heeft zich uiteindelijk niet voltrokken. Al in het najaar van 2016 bleek dat dat jaar voor rechtse populistten toch geen *grand slam* zou worden. Want hoewel er eerder dat jaar wel de Brexit en de overwinning van Donald Trump waren, werd in mei 2016 de groene Alexander Van der Bellen - en niet de extreemrechtse Norbert Hofer - president van Oostenrijk en kwam er in oktober 2016 in Hongarije bij het referendum van Viktor Orbán over het Europees spreidingsplan voor vluchtelingen onvoldoende stemgerechtigden opdagen.

2017 bleek uiteindelijk toch niet het jaar van de populistische revolte. Naarmate het jaar vorderde, zakte de soufflé van de rechtse populistten in. In Nederland ontgoochelde Geert Wilders, in Frankrijk miste Marine Le Pen haar 'nu of nooit'-moment en in Duitsland brak AfD weliswaar door maar wist Angela Merkel de schade te beperken.

Deze sof was enigszins te verwachten; niet in het minst omwille van het politieke systeem in de betreffende landen. Door de aard van het Brexit-referendum (*leave or remain*) en van het Amerikaanse verkiezingssysteem (*the winner takes it all*), hadden beide stembusgangen verstrekkende gevolgen: het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie en Donald Trump in het Witte Huis. Maar voor de drie verkiezingen in onze buurlanden was dat anders: in Nederland en Duitsland bestaat de traditie van coalities en in Frankrijk verkiezingen in twee rondes. Het zijn buffers.

De populistische revolte heeft zich dus niet voltrokken, maar dat wil niet zeggen dat het populisme in verschillende landen is verdwenen. Een juistere waarneming is dat de slinger alle kanten opgaat. Zo waren de Italiaanse gemeenteraadsverkiezingen in juni 2017 een flop voor de Vijfsterrenbeweging van Beppe Grillo en zakte de UKIP-partij in het Verenigd Koninkrijk dit jaar volledig in elkaar, maar boekte in Oostenrijk bijvoorbeeld de extreemrechtse FPÖ in oktober 2017 ruim 5% winst. Het beeld is dus eerder diffuus. De populistische revolte neemt in elk land een andere gedaante aan. De analyses zijn daardoor ook niet eenduidig. Want hoe verklaar je anders dat het populisme in Frankrijk zagezegd was verslagen toen Marine Le Pen geen president werd maar wel de tweede ronde haalde met 21% van de stemmen en we in Duitsland spraken over de doorbraak van het populisme toen AfD 13% haalde?

WEL DE KRIMP VAN DE SOCIAALDEMOCRATIE

Toch valt er wel degelijk een rode draad te ontwaren bij de verkiezingen in onze buurlanden: overal hangen sociaaldemocraten murw geregeerd in de touwen. In Nederland viel PvdA terug van 38 naar 9 zetels, in Frankrijk geraakte PS niet in de tweede ronde en in Duitsland behaalde SPD haar slechtste naoorlogse verkiezingsresultaat ooit.

4

We spoelen opnieuw terug in de tijd: hoe anders was het plaatje voor sociaaldemocraten zo'n vijf jaar geleden?

Het is mei 2012. Overal lezen we over de 'wedergeboorte van Europees links'. Silvio Berlusconi en Nicolas Sarkozy verdwenen dat jaar van het internationale toneel. François Hollande had net het Elysée veroverd, met grote hoop voor een andere Europese koers. En in drie grote landen waar links traditioneel sterk staat, waren tekenen van herstel bij de lokale verkiezingen: in Groot-Brittannië stemden de Britten massaal op Labour, in Italië hield de centrumlinkse Partito Democratico stand bij de gemeenteraadsverkiezingen die door Beppe Grillo werden gedomineerd en in de Duitse deelstaat Noordrijn-Westfalen won sociaaldemocrate en deelstaatminister-president Hannelore Kraft overtuigend. Het moest SPD nationaal de wind in de zeilen geven om Angela Merkel een jaar later te verslaan; de laatste domino om de koers van Europa te veranderen.

Draaide dat even anders uit. Het geeft aan hoe snel de kansen keren in de politiek vandaag. Anders dan 2012, 'het jaar van de wedergeboorte van links', zal 2017 de geschiedenisboeken ingaan als het jaar dat sociaaldemocratische bestuurders ten grave werden gedragen.

Magere troost voor hen: bij verkiezingen worden vandaag zo goed als alle machthebbers afgestraft (met uitzondering misschien van Angela Merkel). Ook op de plekken waar rechtse populistten aan de macht komen, zoals in een aantal Scandinavische landen de voorbije jaren, is dat het geval. Het

geeft de burger moed. Bovendien *heb* elk nadeel zijn voordeel: zo zorgde de verkiezing van Donald Trump in eerste instantie voor veel ongerustheid, maar naarmate hij zich dieper in het politieke moeras vastrijdt, doen er zich eveneens mogelijkheden voor tot deblokkage, ontstaan samenwerkingsverbanden bij politieke tegenstanders en komt het einde van deze Amerikaanse nachtmerrie steeds dichterbij.

Er stroomt dus een bepaalde onvrede onder onze samenlevingen door, wat zich vertaalt in snel wisselende allianties. De oorzaken van die onvrede zijn in elk land anders, maar ze is deels te wijten aan het feit dat we in een duidelijke versnelling van de geschiedenis zitten. Of zo voelt het althans aan. Zo versterkten een reeks gebeurtenissen in 2016 - zoals oudejaarsnacht in Keulen, de aanslag in Nice of de rellen bij de intocht van de Sint in Rotterdam - het gevoel van 'waar moet dit eindigen?'. Onbehagen en onrust sluipen in de geesten. En zoals we uit onderzoek van Mark Elchardus weten is dat gevoel van declinisme erg doorslaggevend in het stemhokje, meer nog dan de eigen sociaaleconomische positie. Het eerste slachtoffer van dergelijk declinisme zijn partijen met voornamelijk een sociaaleconomisch programma, zoals sociaaldemocratische partijen.

Dit is slechts één van de grondstromen die vandaag spelen, want voor de rest is elk land natuurlijk uniek. Het is *quasi* onmogelijk om een stembustrend te ontwaren uit de verkiezingen die in 2017 plaats vonden - de ene keer doet een oude socialist het goed (Verenigd Koninkrijk), de andere keer een jonge ecologist (Nederland), nog elders een onafhankelijke (Frankrijk) -, en dus om over de krimp van sociaaldemocratische partijen algemene uitspraken te doen.

Daarom bundelen we in deze publicatie een reeks bijdragen over het wel en (vooral) wee van sociaaldemocraten in Vlaanderen, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Spanje, Nederland, Scandinavië en Portugal.

Veel leesplezier!

Hoe betreden de linkse partijen de Vlaamse electorale arena?

Nicolas Bouteca en Lorenzo Terrière
Onderzoeksgroep GASPAR, Universiteit Gent

Het vele geruzie binnen de regering-Michel de voorbije jaren deed bijna vergeten dat men aan het begin van dit kabinet droomde van 10 jaar centrumrechts bestuur. De peilingen, de terugkeer van een relatieve vrede tussen de federale coalitiepartners en de 'beking' van cdH tot de centrumrechtse geloofsleer, versterkt alvast de droom van verlengingen. Dat de linkzijdige een volledig decennium tot de oppositie veroordeeld zou worden, is ongezien in onze naoorlogse politieke geschiedenis. Als deze generatie linkse politici dus niet tot in 2024 aan de kant om een 'retour du coeur' wil staan roepen, gaat ze best snel aan de bak. Maar kan dat wel? In een SWOT-analyse lichten we de kansen door van sp.a, Groen en PVDA. We schetsen hun sterktes en zwaktes met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van 2018, die een springplank kunnen zijn naar wat een goed half jaar later volgt: de Vlaamse en federale verkiezingen van 2019.

6

COMMUNICERENDE VATEN

In onderstaande analyse hebben we uiteraard niet de ruimte om op alle gemeenten van Vlaanderen te focussen. We schetsen daarom 'the bigger picture' en kijken vooral door een nationale bril naar de linkse partijen. Ook al mag de nationalisering van lokale verkiezingen niet overdreven worden, je kan beide niveaus niet volledig uit elkaar denken (Mariën, Dassoneville & Hooghe 2015; Wille & Deschouwer 2011; Olislagers & Steyvers 2015). Wat in de Wetstraat gebeurt, laat ontegensprekelijk sporen na in de Dorpstraat.

De analyse vertrekt ook van de vaststelling dat kiezers *grosso modo* niet tussen links en rechts gaan. De Belgische kiezer mag dan al hypervolatil zijn geworden, dan nog wisselt die meestal tussen partijen die aan dezelfde kant van het ideologische spectrum liggen (Walgrave, Lefevre & Hooghe

2010:49). Anders gezegd, kiezers wisselen van verkiezing tot verkiezing tussen ofwel Vlaams Belang, N-VA, Open Vld en CD&V enerzijds ofwel tussen sp.a, Groen en PVDA anderzijds. Dit werd ook bevestigd in het Partirep-onderzoek na de verkiezingen van 2014 dat eerder in *Samenleving en politiek* is verschenen (Dassonville & Baudewyns 2014; Swyngedouw 2015).

De drie partijen op links zijn dus communicerende vaten. Om echt impact te kunnen hebben, dienen ze uit hun traditionele electoraat te breken. Ze kijken daarvoor vooral naar de linkse CD&V-kiezers, maar in 2014 weken die alvast nauwelijks uit naar links (Dassonville & Baudewyns 2014; Swyngedouw 2015). De peilingen kunnen de linkerzijde misschien wat meer hoop geven. Niet dat die een massale leegloop vanuit CD&V doen vermoeden, maar in de meest recente peiling van *De Standaard* en de VRT (17 april 2017) waren sp.a, Groen en PVDA samen wel goed voor 32,2% van de stemmen. Daarmee komen ze een stuk hoger uit dan de 23% tot 28% van de kiezers die ze in de periode 1995-2014 samen konden verleiden bij de Vlaamse verkiezingen. Zeker Groen lijkt de wind in de zeilen te hebben, zoals een recente peiling in Antwerpen door *Gazet van Antwerpen* (31 september 2017) lijkt aan te geven. Maar iedereen weet ondertussen dat peilingen met vrij grote betrouwbaarheidsmarges werken.

Laten we daarom eens kijken, op basis van een SWOT-analyse, hoeveel *face validity* deze meting geniet. Met andere woorden: voelt de lichte euforie op basis van de peilingen correct aan als we kijken naar de concrete situatie op het terrein?

PVDA: DE 'GAME CHANGER'?

We beginnen met het kleinste broertje op links: PVDA. De steile opmars van radicaallinks in Wallonië zal zeker ook rugwind geven aan de partijvleugel in Vlaanderen. Al was het maar omdat het in de volgende campagne moeilijk wordt om de partij uit allerlei televisieformats te weigeren omdat ze geen vertegenwoordigers hebben in de parlementen. Door te hameren op politieke soberheid bespelen ze een gevoelige snaar bij de bevolking. Dat politici zakkenvullers zijn, is immers een staande uitdrukking in Vlaanderen. Met parlementsleden die het maandloon van een gemiddelde werknemer verdienen kan je dus campagnematig wel aan de slag, maar verder weegt PVDA in Vlaanderen nauwelijks op het inhoudelijke debat. Nochtans heeft de partij een jarenlange traditie van studiewerk en onderzoeksjournalistiek, wat bijvoorbeeld tot uiting kwam in debatten over de 'Turteltaks'. PVDA'er Tom De Meester is zelfs de uitvinder van deze dodelijk efficiënt gebleken oppositieterm. Maar alleen de Wetstraatfreaks nemen dat mee in hun oordeel over de partij. Voor de overgrote meerderheid van de Vlamingen is PVDA voorlopig niet meer dan de mediagenieke Raoul Hedebouw (en dan nog). Een Waal die in Vlaanderen overigens nergens op een kieslijst staat.

Het relatief hoge aantal mediaminuten dat PVDA weet mee te pikken mag dan al een sterkte zijn, de negatieve framing van de partij is een serieus minpunt. Terwijl ze zichzelf graag benoemen als 'socialisme 2.0' of 'consequent links', zetten politieke tegenstanders PVDA'ers gemakkelijk weg als communisten. Zelfs in journalistieke stukken vind je geregeld die term terug als het over PVDA gaat. Dat is dodelijk voor de partij, want het roept herinneringen op aan een zwaarmoedig verleden en referenties naar bedenkelijke regimes als Noord-Korea. Terwijl het vandaag eigenlijk vooral een

radicaallinkse partij is geworden die terug wil naar het België van voor de neoliberaliseringsgolf sinds de jaren 1990. Je kan er voor of er tegen zijn, maar hen continu als communisten wegzetten verbergt ook een electorale strategie.

Hun radicaallinkse opstelling dwingt PVDA in een partijpolitiek isolement. Strategische kiezers, die inhoudelijk misschien wel iets voelen voor PVDA, dreigen daardoor overstag te gaan voor een regeringsfähig alternatief op links (cf. Verthé & Beyens, 2017). Een gebrek aan politieke bondgenoten beperkt de rol van PVDA tot een zweeppartij, waarbij ze vooral andere linkse spelers uit de slaap houden. En dan nog wellicht enkel in de grootste steden van Vlaanderen.

Zo wordt Antwerpen voor PVDA een belangrijk campagnespeerpunt in zowel 2018 als 2019. Of dat een succesverhaal zal worden, is echter zeer twijfelachtig. De lokale speelkaarten liggen voor PVDA in 2018 te Antwerpen moeilijker dan in 2012. De partij is nu wel wat bekender dan toen, maar terwijl de partij toen openlijk het 'rechtse' beleid van zittend sp.a-burgemeester Patrick Janssens kon aanvallen, dreigt PVDA nu vergeten te geraken in de tweestrijd tussen een mogelijks links kartel sp.a-Groen en N-VA. Bovendien zou er aan de linkerkzijde in Antwerpen een soort niet-aanvalspect bestaan. Opdat Bart De Wever uit het Schoon Verdiep kan worden gewipt, belooft PVDA volgens *De Morgen* (4 september 2017) om geen verdeeldheid te zaaien aan de linkerkzijde. Waar Mertens en co dan wel de stemmen hopen te halen, is onduidelijk.

Dan maar doorbreken in 2019 bij de Vlaamse en federale verkiezingen? In Antwerpen-stad zal de partij wel vlot over de kiesdrempel springen, maar in de rest van de kieskring - 'de parking' - is N-VA nog meer dan elders in Vlaanderen heer en meester, met scores tot 46% in het kanton Zonhoven bij de Vlaamse verkiezingen in 2014. Een parlementair zitje lijkt voor Peter Mertens dan ook een verre droom te blijven. Over de feitelijke Antwerpse kiesdrempel kan PVDA misschien wel wippen, over de wettelijke van 5% wordt moeilijk.

Doordat de partij weinig parlamentsleden telt, beschikt ze ook over relatief weinig financiële middelen om campagne te voeren. De hoge inkomsten via lidgelden en de hoge afdrachten door parlamentsleden kunnen de financiële achterstand op de grote partijen niet goedmaken. Tot slot is de opgang van PVDA in Wallonië direct gekoppeld aan de neergang van de linkse politieke marktleider aldaar (PS). In Vlaanderen lijkt de politieke ruimte voor het radicaallinkse PVDA om door te groeien meer beperkt doordat het zwaartepunt van de kiezersmarkt zich rechts van het centrum situeert.

GROEN: DE 'EEUWIGE BELOFTE'?

Van de drie partijen aan de linkerkzijde lijkt het Groen momenteel het meest voor de wind te gaan. Een van de sterktes van de partij is dat ze de duidelijke eigenaar is van een jong en fris thema, namelijk ecologie. Hoewel het gretig gekopieerd werd door alle partijen van links tot rechts, blijft Groen de meest geloofwaardige speler op dit gebied. Groen is bewust selectief in de dossiers die ze bespeelt: een gedurfde maar geslaagde strategie. Gedurfd omdat hun relatieve afwezigheid of passiviteit in sommige debatten blinde vlekken creëert (denk bijvoorbeeld aan Binnenlandse

Zaken, Gezondheidszorg, Overheidsbedrijven, Bedrijfsleven, e.a.), maar geslaagd omdat ze duidelijk zichtbaar zijn in *die* dossiers waar wel hoog wordt op ingezet (Energie, Fiscaliteit, e.a.). De sociaaleconomische verbredingsoperatie legt enkele KMO-vriendelijke accenten en wordt geruggesteund door passende trends zoals de 'deeleconomie'. Het verschaft de partij een etiket van 'modern links'.

De groene fractie doet het in parlementaire rapporten doorgaans goed, wat bijdraagt aan de geloofwaardigheid van de partij. Kwaliteitsvol werk zorgt voor een (weliswaar beperkte) electorale *return* onder de vorm van meer voorkeurstemmen (Bouteca e.a. 2015). Groen kan ook profiteren van de afkeer die bij een deel van het electoraat bestaat ten aanzien van de zogenaamde 'trado's'. Als niet-traditionele partij die nog niet zo vaak heeft meebestuurd, ervaart Groen minder hinder van publieke verontwaardiging rond de cumulatie van mandaten. Sp.a behoort daarentegen wel tot het traditionele kamp en laat dat nu net de belangrijkste stemmenleverancier zijn van Groen (Dassonville & Baudewyns 2014). Bij de Groenen leeft daarom meer dan ooit de overtuiging dat de socialisten 'te pakken zijn'. Dat verklaart waarom de partijleiding afkerig is om (lokale) kartels te sluiten met sp.a en liever alleen naar de stembus trekt: in een kartelformule dreigen de groenen immers mee het slachtoffer te worden van het besmeurde nationale imago van de socialisten. De goesting in een kartel met de socialisten is sowieso veel beperkter aan groene dan aan socialistische kant (Wauters e.a. 2016).

De peilingen doen ook geloven dat de kiezer niet van plan is om Groen nog langer om strategische redenen te mijden. In het verleden had de partij daar wel eens last van (Verthé & Beyens, 2017). Kiezers die eigenlijk Groen verkiezen, kozen uiteindelijk voor sp.a omdat die laatste partij een groter coalitiepotentieel heeft. Sp.a heeft een veel grotere bestuurstraditie en werd vaak meegenomen in een federale regering door grote zus PS. Wil je een linkse regering dan koos je best voor sp.a, zo ging de redenering. Die strategische overwegingen behoren nu misschien tot het verleden bij menig linkse kiezer. Als Groen er bij de gemeenteraadsverkiezingen in zou slagen om in veel (grote) steden mee te besturen, kan de partij immers met meer geloofwaardigheid als bestuurderspartij vaart zetten richting de Vlaamse en federale verkiezingen van 2019. Zeker Antwerpen en Gent, die bij lokale verkiezingen heel veel zendtijd op radio en televisie krijgen en waar Groen volgens de peilingen in de lift zit, kunnen inspireren tot electoraal succes in 2019.

Groen zit in een positieve flow en kiezers stemmen graag voor winnaars. Niettemin bleef bij verkiezingen tot nu toe steeds de indruk bestaan dat Groen iets is voor fijnproevers, een partij bestemd voor een specifiek doelpubliek. De jonge fracties zijn weliswaar bekwaam in het oppositievoeren maar missen bestuurservaring. Bovendien, in hoeverre is het geleverde parlementair werk zichtbaar voor de burger? Overtuigen de KMO-vriendelijke accenten effectief de ondernemersklasse? Groen mag dan de geloofwaardigste zijn op ecologische thema's, maar er moet al een kernramp of voedselcrisis plaatsvinden om de bevolking daadwerkelijk van het prioritaire belang van duurzaamheid te overtuigen. Verkiezingen draaien nooit om klimaat en milieu, maar meestal rond sociaaleconomische discussies zoals werk en pensioen, of rond migratie- en veiligheidsvraagstukken. De electoraal meest interessante dimensies van het groene thema, zoals energieprijzen, worden bovendien ook druk bespeeld door alle andere politieke partijen. Met het thema duurzame mobiliteit kunnen ze op lokaal niveau misschien wel meer potten breken.

Dat Groen hier en daar lokaal meebestuurt (bijvoorbeeld in Mechelen, Gent en in de provincie Limburg) kan campagnematig misschien voor een kleine valse noot zorgen. In Mechelen lijkt dat niet onmiddellijk slecht uit te draaien (GvA, 31 september 2017), maar het maagdelijk witte oppositiekleed zit sowieso comfortabeler. Zeker de deelname aan verschillende districtsbesturen in Antwerpen brengt de partij in een ideologisch en strategisch spagaat. In vier van de negen Antwerpse districten bestuurt Groen samen met de rechtse N-VA, de partij die zo hard bestreden wordt in de 'stad' Antwerpen. In het naburige district Borgerhout voeren de groenen samen beleid met het radicaallinkse PVDA, een partij die men liever niet bij het kartel met sp.a in de stad Antwerpen wil betrekken, opdat Bart De Wever hen anders als 'communistenvrienden' zou wegzetten.

De partij is, met andere woorden, allang niet meer zo groen achter de oren als het gaat om het spelen van strategische spelletjes. Dat blijkt ook uit de gretigheid waarmee ze zich op de 'zuivere politiek' heeft gestort. Tegen de malversaties die Groen aan het licht bracht bij Samusocial valt niets in te brengen, maar het dossier rond Geert Versnick was voor bepaalde waarnemers op het randje. De 'propere handen'-politiek verschaft de groenen volgens de enen geloofwaardigheid, maar volgens anderen balanceren ze op het randje van populisme. Als de partij wil oogsten in die groep kiezers die een afkeer heeft van politieke spelletjes én tegelijk haar anders-karakter wil bewaren, dan zal ze wat subtieler te werk moeten gaan in de strijd voor politieke vernieuwing. En wat houdt de partij eigenlijk tegen om het geloof in de politiek te versterken door in haar partijprogramma een uitgebreid pleidooi op te nemen voor het verlagen van de partijfinanciering?

10 Er zijn ook een aantal kleinere zwaktes te vermelden bij Groen. Zo is PVDA altijd een kiezelsteen in de schoen van de partij. PVDA snoept elke verkiezing wat stemmen weg bij Groen die zeker lokaal kostbaar kunnen zijn bij de zetelverdeling. Groen staat sterk in stedelijke gebieden, maar daar tegenover geldt een beperkte verankering in '*la Flandre profonde*'. In peilingen wordt Groen nog al eens overgewaardeerd, waardoor de verkiezingsuitslag soms als een koude douche aanvoelt. De partij roept zo het beeld op van 'de eeuwige electorale belofte'. Zo ging de partij in 2014, ondanks de hoerasfeer bij de groenen, amper 1,4 procentpunt vooruit in vergelijking met de federale verkiezingen van 2010. Nochtans lag communicerend vat sp.a toen al met knock-out in de touwen en had die partij daarenboven net een aantal 'rechtse' maatregelen (bijvoorbeeld snellere degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen en het schrappen van de wachtuitkering na drie jaar zonder job) mee goedgekeurd in de regering-Di Rupo. Groen mag dan al virtueel in het geel zitten op links, het is pas aan de eindmeet dat de prijzen worden uitgedeeld.

SP.A: HET SPUTTEREND 'ROOD FABRIEKJE'?

Bij sp.a is het momenteel zoeken naar echte sterktes. Na een aanslepende voorzitterswissel hebben de partijrangen zich gesloten rond de nieuwe voorzitter. Het occasionele *friendly fire* lijkt vooral afkomstig van figuren in de marge van de partij. Sp.a ervaart ook nog altijd de voordelen van de verzuiling. De partij is sterk lokaal verankerd, heeft veel meer leden dan de andere partijen op links en beschikt over een arsenaal van zuilorganisaties. Door het jarenlang besturen kregen ze toegang tot raden van bestuur van talrijke bedrijven en (publieke) instellingen. Er zitten ook nog wel wat

topambtenaren in de vele ‘sterke’ overheidsadministraties en sp.a heeft ook nog greep op diverse publieke ondernemingen die België rijk is. In de wetenschap dat informatie macht is, voeden deze getrouwen de partij met (voor)kennis en, althans dat beweert de literatuur, zouden ze ook tegenwind kunnen bieden aan andersdenkende ministers (Devos & Bouteica 2017: 420). Een nieuwe legislatuur op de oppositiebanken dreigt de vertakking van de socialistische partij in de maatschappij evenwel verder te ondergraven.

Sp.a is ook de historische eigenaar van het thema sociale zekerheid. Een thema dat alle Vlamingen, van links tot rechts, zeer na aan het hart ligt. Zeker op het vlak van pensioenen en gezondheidszorg ziet de Vlaming een belangrijke rol weggelegd voor een herverdelende overheid (Laenen e.a., 2016). De recente discussies rond de pensioenen toonden aan dat dit nog steeds in het voordeel van de partij speelt. Tot slot beschikt sp.a dankzij de gulle partijfinanciering na N-VA over de best gevulde oorlogskas (ruim 16 miljoen euro), wat vergelijkbaar is met het vermogen van respectievelijk CD&V en PS (Smulders & Maddens, 2017). Een duidelijk voordeel op de andere linkse partijen, want de politieke strijd kost geld en wordt steeds kapitaalsintensiever.

Een serieus minpunt van sp.a is het oubollig links imago dat aan de partij kleeft. In zijn ideologisch herbronningsboek *Ctrl-Alt-Del* reikt Crombez wel de hand uit naar duurzame ondernemers en houdt hij een pleidooi voor *entrepreneurship*. Toch hangt aan sp.a nog altijd veel meer een etiket van vaste benoemingen en verworven rechten. Dat komt door de mentale link die velen leggen tussen sp.a enerzijds en de vakbond en PS anderzijds. Als het ACOD een algemene treinstaking afkondigt of Elio Di Rupo lanceert het idee van een vierdaagse werkweek, dan komt sp.a in een ongemakkelijke *catch 22* terecht. Als ze hun linkse familieleden afschiet, dan spreekt men van ruzie in het socialistische huishouden. Doet ze het niet, dan krijgt ze de wind van voren en het verwijt dat ze veel te links is.

De band met het ABVV en zusterpartij PS is nochtans verslapt de voorbije jaren. Daardoor wordt sp.a misschien wel minder ‘chanteerbaar’ door hun politieke concurrenten, maar tegelijk kan men zich minder beroepen op de nog altijd heel sterke mobilisatiekracht van het ABVV en de tot voor kort ‘eeuwig’ besturende PS. De Franstalige socialisten waren lange tijd de levensverzekering voor sp.a, omdat de grote Franstalige zus hen vrijwel altijd mee opnam in de federale regering. Dat hoeft geen verleden tijd te zijn, maar aan de afkalvende PS uit de peilingen heeft sp.a natuurlijk weinig.

De neergang van de Waalse zusterpartij zorgt ook voor tegenwind in Vlaanderen. Toch moet de schuld voor de haperende gang van zaken bij sp.a niet aan de andere kant van de taalgrens gezocht worden. Het aura van ‘goede bestuurders’, dat ten tijde van de Teletubbies nog rond de partij hing, kreeg een ferme deuk door grote en kleine schandalen zoals Optima, Publipart en de beschuldigingen van belangenvermenging in Hasselt. Het beoogde reinigende effect van een oppositiekruis blijft uit. De langdurige beleidsdeelname in het verleden ondermijnt tot vandaag het oppositiewerk. Als sp.a ten strijde trekt tegen de Turteltaks of de pensioenhervormingen, stoot de partij terstond op de *rapid rebuttal*-teams van de meerderheid die in koor tweeten dat sp.a 25 jaar heeft (mee)bestuurd. Sp.a heeft na drie jaar oppositie nog steeds geen zinnig antwoord klaar op die beschuldiging. Daarom doet de bewering dat het ‘allemaal de schuld is van de sossen’ het nog steeds goed.

Sp.a mag dan al eigenaar zijn van het populaire Sociale Zekerheid-thema, op actuele brandende thema's als migratie en terreurbestrijding hebben de socialisten het veel moeilijker om duidelijk een punt te maken. Zo vaart sp.a volgens voorzitter Crombez blijkbaar een 'CD&V-koers' op het vlak van migratie en integratie (*De Morgen*, 2 september 2017). Op zich misschien niet onzinnig, maar dat is verre van duidelijk. De partij blaast immers vaak koud en warm omtrent deze materie, terwijl concurrent Groen op dit vlak wél een duidelijk links profiel heeft. De groenen hebben het natuurlijk ook veel makkelijker om hierover eensgezind naar buiten te treden. De leden zitten intern heel sterk op één lijn, terwijl geen enkele partij in Vlaanderen zo sterk verdeeld is over globaliseringskwesies als sp.a (Bouteca, Vandevoorde & Devos 2017:94).

In vakbondsmiddens klinkt soms de roep om het onduidelijke verhaal van sp.a daarom in te wisselen voor een radicaallinkse koers. Vooral de voorbeelden van Bernie Sanders in de Verenigde Staten en het succes van Jeremy Corbyn in Groot-Brittannië doen dromen. De vraag is evenwel of dat voor Vlaamse socialisten een succesrecept kan zijn. Hun grootste electorale succes de voorbije 20 jaar boekten de socialisten net door een centrumkoers te varen. Bovendien stelt zich de vraag of de Vlaamse samenleving enerzijds en de Britse en Amerikaanse anderzijds zomaar met elkaar gelijkgesteld kunnen worden. De verschillen tussen rijk en arm in België (Vlaanderen) zijn niet te vergelijken met die in de Angelsaksische wereld. Vergelijk de veel hogere GINI-coëfficiënt van de Verenigde Staten (0,39) en Groot-Brittannië (0,36) met die van België (0,26) (OESO, 2017). De Brits-Amerikaanse sociologische realiteit biedt daarom wellicht een veel vruchtbaardere voedingsbodem voor een radicaallinkse koers dan de vrij egalitaire Vlaamse klei. In hetzelfde opzicht begreep zelfs Elio Di Rupo in een opvallend interview in *De Morgen* (28 augustus 2017) goed waarom John

Crombez sommige 'ultralinkse' voorstellen uit zijn nieuwste boek *Nouvelles Conquêtes* meteen afserveerde: 'Het is normaal dat sp.a andere antwoorden formuleert op de Nederlandstalige realiteit dan PS op de Franstalige. Politiek, sociologisch, spelen wij op een ander terrein.'

12

Politiek is niet alleen een strijd van ideeën, maar ook van kopstukken. Ook daar ontbreekt het sp.a aan. In dat opzicht is het uitkijken hoe de pensionering van Daniël Termont in Gent en Louis Tobback in Leuven zal worden opgevangen. En ook de zelfopgelegde anti-cumulregels zijn geen cadeau. Door voorop te lopen in de *decumul*-heisa legt sp.a bekwame burgemeester-parlementsleden zoals Peter Vanvelthoven en Hans Bonte aan banden. In hun plaats komen wellicht nieuwelingen en dat terwijl de huidige fractieleiders nog onvoldoende renderen. Aan de politieke vernieuwingsdrift van John Crombez zijn dus ook nadelen verbonden. Niet enkel strategisch trouwens, maar ook meer fundamenteel. De cumulards danken hun verkiezing niet zelden aan hun voorkeurstemmen die ze van de kiezer kregen, terwijl de jongeren die in de plaats van de cumulards moeten komen hun zetel vooral aan de partijvoorzitter te danken zullen hebben die hen een goeie plaats op de lijst bezorgt.

KOPSTUKKEN

Met de personeelsproblematiek bij sp.a zijn we bij een probleem van de ganse linkerzijde in Vlaanderen aanbeland. Zo stond in de meest recente poppoll van *De Standaard* en VRT (april 2017) geen

enkele politicus van de linkerzijde binnen de top 15. Zelfs de mediagenieke Kristof Calvo niet. Ook Wouter Van Besien scoorde maar matig in de recente peiling van *Gazet van Antwerpen* (31 september 2017) waarbij Groen een kwantumsprong maakte. Mensen sympathiseren vandaag nochtans veel meer met personen dan met partijen. Een imago hang je op aan een persoon en niet aan een partijprogramma. Je kan dat jammer noemen, maar dit is een realiteit waar de linkse partijen in Vlaanderen niet op voorbereid zijn. N-VA, CD&V en zelfs Open Vld komen op dat vlak veel sterker voor de dag.

Daarmee belanden we opnieuw bij de vaststelling aan het begin van dit artikel: de kaarten voor een verderzetting van centrumrechts liggen veel beter dan voor een centrumlinkse regering. Maar anderhalf jaar tot de verkiezingen van 2019 is nog lang in de politiek. Nu de concrete uitwerking van het Zomerakkoord moet gebeuren, klinkt de Kumbaya rond het centrumrechtse kampvuur een beetje vals. Misschien brengen de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 wel een verrassing voort die als-nog van linkse regeringsdeelname kan doen dromen.

Bibliografie

- Bouteica N., Devos C., Maddens B., Smulders J. & Wauters B. (2015). 'A fair day's wage for a fair day's work'? *Exploring the connection between the parliamentary work of MP's and their electoral support*. Paper gepresenteerd op Belgium: State of the Federation, Luik, 18 december 2015.
- Bouteica N., Vandevoorde N. & Devos C. (2017). Zijn Vlaamse partijen makelaars of ideologen? Een onderzoek op basis van de inhoudelijke opvattingen van partijleden. In B. Wauters (red.), *Wie is nog van de partij?* (pp. 81-100). Leuven: Acco.
- Wauters B., De Vet B., Devroe R., Devos C. & Bouteica N. (2016). Partijleden en link(s)e samenwerking. *Samenleving en politiek*, 23(7), pp. 19-24.
- Dassonville R. & Baudewyns P. (2014). Volatiliteit: veel beweging, geen aardverschuiving. *Samenleving en Politiek*, 21(7), pp. 5-16.
- Devos C. & Bouteica N. (2017). De uitvoerende macht. In C. Devos (red.), *Een plattegrond van de macht* (pp. 388-439). Gent: Academia Press.
- Laenen T., Meuleman B., Abts K. & Swyngedouw M. (2016). *De Vlaming over zijn sociale zekerheid: voor wat, hoort wat?* Analyse op basis van postelectoraal verkiezingsonderzoek 2014. IPSO: Leuven.
- Marien S., Dassonneville R. & Hooghe M. (2015). How Second Order Are Local Elections? Voting Motives and Party Preferences in Belgian Municipal Elections. *Local Government Studies*, 41.
- OESO (2017). *OECD Income Distribution Database (IDD): Gini, poverty, income, Methods and Concepts*. <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm>. Geraadpleegd op 11 september 2017.
- Olislagers E. & Steyvers K., Choosing Coalition Partners in Belgian Local Government. *Local Government Studies*, 41(2), pp. 202-219.
- Smulders J. & Maddens B. (2017). Vives Briefing 2017/06. Het vermogen van de Belgische politieke partijen. *Vlaams instituut voor Economie en Samenleving. KUL: Instituut voor de Overheid*.
- Swyngedouw M. (2015). Verkiezingsonderzoek 25 mei 2014 revisited. *Samenleving en politiek*, 22(1), pp. 60-72.
- Verthé T. & Beyens S. (2017). Strategic voting in Belgium: the 2014 federal and regional elections, in Aldrich John H., Blais André & Stephenson Laura B. (eds.) *The many faces of strategic voting*. Michigan: University of Michigan Press [Nog te verschijnen]
- Wille F. & Deschouwer K. (2007). Het beschermde dorp: nationale tendensen bij gemeenteraadsverkiezingen. *Res Publica*, 49 (1), pp. 67-68.

(Deze bijdrage verscheen in het oktobernummer 2017 van *Samenleving en politiek*.)

Waarom SPD haar slechtste resultaat ooit behaalde

Wim Vermeersch
Hoofdredacteur *Samenleving en politiek*

Beiden regeringspartijen uit de Grote Coalitie zijn gisteren sterk achteruit gegaan. Voor SPD was het zelfs het slechtste verkiezingsresultaat in haar geschiedenis. Hoe komt het dat de Duitse sociaaldemocraten op 20,7% terugvallen?

14 'WECHSELSTIMMUNG', OOK (EEN BEETJE) IN DUITSLAND

'Wechselstimmung' is Duits voor 'humeurigheid voor politieke verandering'. De Amerikanen voelden het onlangs, net als de Britten en de Fransen. We dachten dat Duitsland, mede door zijn geschiedenis huiverig geworden voor radicale verandering, de uitzondering zou blijven; niet te veel avonturen. Wie beter dan Angela Merkel, met haar 12 jaar ervaring, om het land door het instabiele internationale klimaat te loodsen? Niet dus. In lijn met de internationale trend krijgen ook in Duitsland de zittende partijen een oplawaai.

Bijna 33% halen en enkel bedrukte gezichten zien op het CDU-hoofdkwartier op de verkiezingsavond, het zegt veel over het politieke zwaargewicht dat Angela Merkel is. De Oost-Duitse gaat haar vierde ambtstermijn in - evenveel als partij-iconen Konrad Adenauer (1949-1963) en Helmut Kohl (1982-1998).

Het opzetten van een Jamaica-coalitie, met Die Grüne en FDP, belooft een lastige zaak te worden: het bindmiddel tussen die drie partijen, zo viel te horen in de aanloop naar deze verkiezing, zou immers een humane aanpak van de globalisering en de vluchtelingencrisis kunnen zijn, maar hoe valt dat te rijmen met het voornemen van Angela Merkel om de verloren AfD-kiezers terug te winnen?

Duitsland beleefde gisteren namelijk haar Zwarte Zondag. De vier jaar jonge AfD wordt met 13,2% meteen de 3de grootste partij en heeft voor de eerste keer meteen meer dan 90 parlementsleden in de Bondstag. Bij mannen uit het voormalige Oost-Duitsland wordt ze zelfs de grootste partij. Het stabiele baken Duitsland is niet meer, zo lijkt het. Radicaallinks en -rechts halen samen meer dan 20%.

HET DRAMATISCH RESULTAAT VOOR SPD VERKLAARD

Daar waar CDU verliest maar met 32,8% standhoudt, zakt SPD verder in elkaar: 20,7% is met voor-sprong het slechtste resultaat in haar geschiedenis, een pak minder dan de 25,7% in 2013. Na de pijnlijke stembusgang in het rode bolwerk Noordrijn-Westfalen in mei, krijgt de partij ook bij deze federale verkiezingen klappen. Martin Schulz zegt in de oppositie te gaan en partijleider te blijven.

Verskillende achterbannen kwijt

De verklaring voor dit historisch slechte resultaat is simpel: SPD is door de jaren heen verschillende van haar achterbannen kwijtgespeeld.

Vrouwen en jongeren stemmen grotendeels voor Angela Merkel. Vooral de steun van die tweede groep voor het CDU-kopstuk is opmerkelijk, aangezien ze nooit een andere Bondskanselier hebben gekend.

De arbeidersklasse stemde al langer dan vandaag in meerderheid niet meer op SPD. Na Die Linke is er vandaag met AfD nu ook een extra politiek ventiel voor die groep. Vooral de kwestie van migratie is voor die groep kiezers een thema - en laat dat nu net het punt zijn waar Martin Schulz zich wilde onderscheiden van Angela Merkel door een 'Wir schaffen das PLUS'-verhaal te vertellen.

15

Ook de 2,7 miljoen sterke Turkse gemeenschap was SPD deze stembusgang goeddeels kwijt na de oproep van de Turkse president Recep Tayyip Erdogan om de traditionele partijen te boycotten. Die boycot speelde vooral SPD parten; onderzoek in 2016 naar stemintenties wees uit dat 69,8% van de Duitse Turken voor SPD zou stemmen.

Een campagne met de handrem op

Martin Schulz heeft de hele campagne achter de feiten aangelopen, op zoek naar de juiste toon en een scherp verhaal. Het was dansen op een slappe koord. Martin Schulz moest zich weten te onderscheiden van Angela Merkel, maar als partner in de Grote Coalitie zou een frontale aanval op de Oost-Duitse natuurlijk een tikkeltje ongeloofwaardig geweest zijn.

Af en toe verweet Martin Schulz Angela Merkel dat ze een aantal cruciale SPD-initiatieven - zoals het aanpakken van de stijgende huurprijzen, het verbeteren van het lot van tijdelijke werkrachten of het verhogen van het aantal vrouwen op de arbeidsmarkt - had geblokkeerd, maar het was toch allemaal wat met de handrem op.

Een paar keer ging Martin Schulz wel vol in de aanval. Eind augustus verweet hij Angela Merkel aan te pappen met de Amerikaanse president Donald Trump, toen CDU pleitte voor hogere militaire uitgaven. Mocht Martin Schulz Bondskanselier worden, zo viel te horen, zou hij van Donald Trump eisen de nucleaire wapens van Duits grondgebied te halen. Martin Schulz duwde daarmee even op de tere plek van de *leader of the free world* Angela Merkel, maar uiteindelijk ook niet meer dan dat.

Neen, ten gronde slaagde Martin Schulz er niet in een ander project voor Duitsland aan te bieden dat radicaal verschilde van dat van Angela Merkel. Zijn boodschap - kort samengevat: meer solidariteit met vluchtelingen, meer overheidsinvesteringen, meer sociale rechtvaardigheid door herverdeling - sloeg onvoldoende aan. Het debat over sociale rechtvaardigheid, dat begin 2017 woedde tijdens de vroege piek van Martin Schulz in de peilingen, ging even snel liggen als het gekomen was.

Tanden stukgebeten op kameleon Merkel

Na Gerhard Schröder (in 2005), Frank-Walter Steinmeier (in 2009), Peer Steinbrück (in 2013), beet dus ook Martin Schulz zijn tanden stuk op Angela Merkel. De Bondskanselier kraakte deze verkiezing misschien wel een beetje, maar barsten deed ze niet. Eigenlijk is ze niet te kloppen door SPD, om een aantal redenen.

Een. Angela Merkel is een echte kameleon, het dier dat zich voorzichtig en met trage motoriek voortbeweegt. Ook zij kruipt in het heetst van de strijd weg om te schuilen, zo min mogelijk bewegend en loerend naar haar prooi tot die een fout maakt.

16

Veel valt SPD nochtans niet te verwijten in deze campagne. Ja, het was wat vervelend toen deze zomer bekend geraakte dat Gerhard Schröder - die als Bondskanselier (1998-2005) de deur openzette voor de slecht betaalde hamburgerjobs - toezichthouder zou worden bij het Russisch olie- en gasbedrijf Rosneft, maar voor de rest verdient de SPD-campagne eerder het label 'plat' dan 'incidentrijk'.

Twee. Angela Merkel is nog op een andere manier zoals een kameleon: het dier staat ook bekend om zijn vermogen van kleur te veranderen. Als geen ander kan de Oost-Duitse de wind uit de zeilen nemen van haar politieke opposenten, door eigen voorstellen blauwblauw te laten (ik daag u, geïnformeerde lezer, uit een inhoudelijk standpunt uit haar campagne op te sommen) en zelf stapsgewijs mee te gaan in het programma van de politieke tegenstander.

Bij de stembusgang van 2013 paste Angela Merkel deze strategie al toe: toen nam ze na Fukushima Die Grüne de wind uit de zeilen door haar belofte om nucleaire energie tegen 2022 te bannen en maakte ze SPD vleugellam door zelf sociale voorstellen te lanceren inzake kinderopvang en gezinssteun.

Ook nu weer paste Angela Merkel haar beproefde tactiek toe. Voor de zomer accepteerde ze dat het parlement vrij mocht stemmen over het legaliseren van het homohuwelijk. De meerderheid van het parlement stemde voor, waarmee een belangrijk SPD-strijdpunt werd geneutraliseerd. Vintage Merkel.

WELKE LESSEN VOOR SPD?

Een. Verkiezingen in andere landen tonen aan dat sociaaldemocraten enkel nog goede resultaten weten neer te zetten als ze radicaliseren. De toekomst van de sociaaldemocratie ligt niet in het midden. Martin Schulz is, als doorwinterde machtspoliticus in Europa, echter geen Bernie Sanders of Jeremy Corbyn. SPD is er ook de partij niet voor; ze wil door machtsdeelname (en dus door het sluiten van compromissen) wegens op het beleid.

Twee. Er is de afgelopen jaren weinig geïnvesteerd in progressieve samenwerking. Sinds 2013 hadden SPD, Die Grüne en Die Linke een meerderheid in de Bondstag, maar de regering-Merkel naar huis sturen om zelf een nieuwe regering te vormen was op geen enkel moment een optie. Bij de drie partijen is er weinig animo om de krachten te bundelen; nu is het aan Die Grüne om een coalitie met CDU te vormen. Nochtans lukt het op deelstaatsniveau wel: in Berlijn en Thüringen regeert rood-rood-groen, in Bremen en Hamburg rood-groen, en in Brandenburg rood-rood.

Drie. Als junior partner in een Grote-Coalitie met CDU valt weinig eer te halen. Verschillende SPD-ministers leverden nochtans goed werk: minister voor Economie Sigmar Gabriel dwong een minimumloon van 8,5 euro af, minister voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid Andrea Nahles zorgde voor een pensioenhervorming die een volledig pensioen garandeert op 63 jaar na een loopbaan van 45 jaar, en minister voor Familie Zaken Manuela Schwesig duwde betere wetgeving door rond moederschapsverlof. Maar SPD slaagt er niet in dat politiek te verzilveren.

Vier. Angela Merkel is door de jaren heen ‘gesociaaldemocratiséerd’, waardoor SPD eigenlijk overbodig is geworden. De neoliberale dagen van Angela Merkel (het Leipzig CDU programma van 2003) liggen ver achter haar. Het getuigt niet alleen van strategisch vernuft, maar ook van politieke moed om in haar (conservatieve) partij voorop te lopen inzake sociaal en ecologisch beleid, en natuurlijk ook inzake het vluchtelingenbeleid. Met SPD in de touwen, is de kans echter groot dat Angela Merkel opnieuw van kleur verandert; zoals een echte kameleon betaamt.

Vijf. SPD heeft Angela Merkel dus naar links gekregen, maar voor Duitsland is dat onvoldoende gebeurd. SPD is sinds 1998, met uitzondering van de periode 2009-2013, mee aan de macht. Het bilan is na bijna 20 jaar onvoldoende: 40% van de Duitsers verdient minder dan in 1995 en 30% van de gepensioneerden zit onder de armoedegrens. Er zit een donkere kant aan het economische wonder in Duitsland. Dat is dan ook de voornaamste reden waarom het land gisteren zijn Zwarte Zondag beleefde; veel meer dan de aanpak van de vluchtelingencrisis.

Reconstructie: de radicalisering van Labour

Mohamed El Khalfioui
Politicooloog en coördinator bij Kif Kif

Bij wijze van boutade zou je kunnen stellen dat Labour onder Jeremy Corbyn de Britse parlementsverkiezingen van 8 juni heeft gewonnen. Een bijzondere prestatie voor iemand die af te rekenen had met interne rebellieën en een vijandige pers. Het is ongezien, een marxist aan het hoofd van een sociaaldemocratische partij, maar dit komt niet uit de lucht vallen. In deze bijdrage reconstrueren we hoe de Britse sociaaldemocratie radicaliseerde en hoe deze vernieuwde vorm van sociaaldemocratie ontstond.

18

OLD LABOUR, RED LABOUR EN NEW LABOUR

Labour heeft altijd een monopolie gehad op linkse politiek in Groot-Brittannië. Dit monopolie heeft ze te danken aan haar exclusieve band met de vakbonden en aan het electoraal systeem, *first past the post*. Dit heeft ervoor gezorgd dat geen enkele politieke fractie links van Labour een bedreiging kon zijn. De verschillende radicaallinkse partijen hebben nooit een geloofwaardig alternatief naar voren kunnen brengen. Ook de Green Party heeft nooit de massa kunnen bezielen.¹

Labour is in essentie een partij geweest die haar sociaaldemocratische idealen via de parlementaire weg wilde verwezenlijken en niet via sociale strijd. Omwille van haar sterke band met de vakbonden kon ze in de jaren 1960-70 veel van haar sociaaldemocratische programma uitvoeren.² De achteruitgang van Labour startte toen Thatcher de vakbonden begon te marginaliseren.

Toch mogen we niet onderschatten hoe belangrijk interne partijdynamieken zijn geweest voor het bepalen van de partijlijn van Labour. Labour heeft altijd twee stromingen gehad: de sociaaldemocratische en de radicaallinkse. De sociaaldemocratische tendens heeft sinds het ontstaan van de partij altijd de

teugels in handen gehad. In 1987 probeerde de radicaallinkse tendens, ook wel Red Labour genoemd onder Tony Benn, het leiderschap van de sociaaldemocraat Neil Kinnock te ontfutselen maar dat mislukte. Radicaallinks moest gedurende heel de partijgeschiedenis het onderspit delven. Tot Jeremy Corbyn dus.³ Het feit dat de vakbonden getrouwd waren met Labour, en vooral met haar leiderschap, zorgde ervoor dat radicaallinks nooit echt een gevaar kon zijn voor het partijestablishment.

De overwinning van Margaret Thatcher in 1979 was het startsein voor de aanval op Labour en de vakbonden. De vakbonden verloren slagkracht en Labour belandde in de oppositie. Begin jaren 1990 deed ook het sociaalliberalisme haar opgang in Labour.⁴ De ideologische peetvader, de socioloog Anthony Giddens, argumenteerde dat de links-rechts tegenstelling definitief voorbij was. Tony Blair was de belangrijkste politieke exponent van deze tendens. In die jaren werd Old Labour gewoonweg New Labour en nam de partij afscheid van haar sociaaldemocratische idealen.⁵ Voortaan zou New Labour zich alleen bezig houden met het afvlijen van de scherpste kantjes van het neoliberalisme, terwijl dit bij de sociaaldemocraten nog het kapitalisme was. Een radicaallinkse overname van Labour leek toen even realistisch als een Afro-Amerikaanse president in de Verenigde Staten.

HET FALEN VAN ED MILIBAND

Na dertien jaar aan de macht, verloor Labour in 2010 haar meerderheid. Er werden interne leiderschapsverkiezingen uitgeschreven; een strijd tussen de twee broers, Ed en David Miliband. De vader van beide broers is Ralph Miliband. Ralph was een neomarxist en een belangrijke theoreticus van de *New Left Review*. Maar de appels zijn ver van de boom gevallen. Ed Miliband vertegenwoordigde de sociaaldemocratische tendens en David Miliband de sociaalliberale. Binnen Labour bestaan er verschillende stemblokken: de parlementaire Labour partij (PLP), de geassocieerde organisaties (onder andere de vakbonden) en de vertegenwoordiging van de lokale afdelingen. De PLP had recht op 30% van de stemmen, de geassocieerde organisaties op 40% en de vertegenwoordiging van lokale afdelingen op 30%.⁶ Ed won uiteindelijk het pleit dankzij de blokstemmen van de vakbonden.⁷ De sociaalliberale strekking zorgde er na de interne leiderschapsverkiezingen echter voor dat het blokstemmen werd afgeschaft. In de plaats van percentueel gewogen stemmen per blok had nu elk individueel lid van Labour gewoon één stem (wat later de deur openzette voor Corbyn - zie verder).

19

Ed Miliband probeerde opnieuw sociaaldemocratisch ideeën te injecteren in het politieke DNA van Labour. Er was veel verzet tegen zijn beleid; hij kreeg te maken met oppositie van de sociaalliberale fractie. Miliband pleitte voor meer publieke investeringen, een 50% tarief voor de inkomstenbelastingen en het invoeren van het bestaansminimum. Al deze sociaaldemocratische programmapunten verloren evenwel hun coherentie omdat Labour tegelijk bleef hameren op besparingen en begrotingsevenwicht. Ed Miliband was tussen 2010 en 2015 de enige sociaaldemocratische leider in Europa die een alternatief probeerde te bieden voor de neoliberale orthodoxie, maar kon daarvoor op niemand terugvallen voor inspiratie en/of samenwerking. Uiteindelijk verloor Ed Miliband onverwachts de Britse parlementsverkiezingen in 2015 omwille van deze spreadstand.⁸

De Schotse Nationalistische Partij (SNP) stak Labour in Schotland voorbij met haar sociaaldemocratische programma en ook de rechtse 'UK Independence Party' (UKIP) haalde zo'n 12% van de stemmen binnen.

SCHOTSE SOCIAALDEMOCRATEN

In Groot-Brittannië heb je altijd sterke nationalistische politieke partijen en bewegingen gehad. Het conflict in Noord-Ierland is, simplistisch gezegd, een strijd tussen het Iers en Brits nationalisme. In Wales heb je de linkse nationalistische partij *Plaid Cymru* die een sociaaldemocratisch Welsh programma bepleit.⁹ In Schotland heb je de Schotse Nationalistische Partij (SNP), ook een sociaaldemocratische partij. SNP heeft met veel succes Labour kunnen vervangen als leidende sociaaldemocratische partij in Schotland. SNP is met andere woorden de politieke vertaling van een Schotse sociaaldemocratie die voor onafhankelijkheid van Schotland gaat.¹⁰ Het nationalisme is in zowel Schotland als Wales heel progressief georiënteerd. Labour kan in die natieregio's niet te veel afwijken van haar sociaaldemocratische idealen.

In Schotland staan SNP en Labour erg vijandig tegenover elkaar, omdat ze allebei een sociaaldemocratisch Schotland willen vertegenwoordigen. Onder Thatcher in de jaren 1980 moesten talloze sectoren - zoals de scheepsbouw, de koolmijnen en andere zware industrieën - de boeken neerleggen. Een trauma voor Schotland. SNP ging zich dan ook veel progressiever opstellen. De partij trok in die periode ook socialisten aan van Labour, zoals de bekende Jim Sillars. Labour was altijd de dominante politieke kracht geweest binnen Schotland. Voor het Britse parlement haalde ze in 2001 nog 43,9% van de stemmen. Bij de verkiezingen voor het Schotse parlement in 2003 kreeg ze nog slechts 29,4% van de stemmen. In 2011 veranderde de situatie echter dramatisch. Toen behaalde SNP 45,4% van de stemmen en een meerderheid aan zetels in het Schotse parlement. SNP stootte Labour van haar troon als de leider van de Schotse sociaaldemocratie. Labour verloor sindsdien elke verkiezing in Schotland van SNP.¹¹

20

Na de grote overwinning van SNP in 2011 schreef de door de SNP gedomineerde Schotse regering, in overleg met de Britse regering in Londen, een onafhankelijkheidsreferendum uit. Tijdens de campagne positioneerde Labour zich in het kamp van 'Better Together', waar ook de *Conservatives* en de *Liberals* deel van uitmaakten. Veel Schotse kiezers associeerden Labour met de regerende conservatieve regering in Londen. Uiteindelijk haalde het unionistische kamp haar slag binnen: 55% van de Schotten stemde op 18 september 2014 om binnen Groot-Brittannië te blijven.¹²

Onder Jeremy Corbyn zijn er kleine stappen ondernomen om Labour in Schotland opnieuw op te bouwen. Labour ging bij de verkiezingen van juni met bijna 3% vooruit en haalde 27% van de stemmen binnen. Toch blijft aan Labour in Schotland een smet van opportunisme hangen. Corbyn zal dit niet onmiddellijk van zich kunnen afschudden. Kezia Dugdale, die tot voor kort Labour leidde in Schotland, was geen fan van Corbyn en zijn radicaallinks wereldbeeld. De uitdaging voor Corbyn ligt in het feit dat de politieke uitdrukking van de sociaaldemocratie in Schotland separatistisch is. Hij zal hiervoor een gedegen alternatief moeten bieden. Zonder een heropleving van Labour in Schotland zal Labour worden gepercipieerd als een Engelse sociaaldemocratische partij. En zonder een soci-

aaldemocratische revival in Schotland kan Corbyn zijn langetermijnverhaal wel vergeten.

ENGELSE POPULISTEN

Labour heeft niet alleen te maken met concurrentie van het sociaaldemocratische SNP, er is ook nog de UKIP (UK Independence Party) in Engeland. Het is in essentie een Engelse nationalistische partij die een neoliberaal wereldbeeld uitdraagt; een reactionaire en rechts-populistische partij die tegen bijna elk vorm van migratie is. UKIP is kunnen groeien dankzij haar charismatische leider Nigel Farage.¹³ Hij transformeerde UKIP van een partij met een conservatief profiel naar één met een anti-EU houding, die daarbovenop nog de nadruk legt op het sluiten van de grenzen. Eén van haar populistische slogans was *'taking our country back'*.

UKIP was de hete adem in de nek van de Conservatieve partij, maar snoepte ook veel stemmen af van Labour. UKIP was succesvol in het criminaliseren van migranten en de Europese Unie. Voor de partij was de EU een instelling die Groot-Brittannië bezette. Ze radicaliseerde de rechtse stroming binnen de Conservatieve partij en zorgde ervoor dat het politieke spectrum meer anti-EU werd.¹⁴ De roep voor een referendum werd bij een deel van de conservatieve achterban zo groot dat premier David Cameron het tijdens de verkiezingen van 2015 opnam in het partijprogramma.

DE WEDERGEBOORTE VAN RADICAALLINKS IN LABOUR

Labour-sympathisanten zijn niet van de ene op de andere dag marxistisch geworden. Het succes van Jeremy Corbyn is te danken aan het gefaalde beleid van de sociaaldemocratische en sociaalliberale tendensen binnen de partij. De sociaaldemocratische tendens binnen Labour zakte weg met het vertrek van Ed Miliband. En de sociaalliberalen binnen de partij dragen wel een coherent wereldbeeld uit - armoede, racisme en ongelijkheid bestrijden via *ad hoc* staatsprogramma's, de loftrompet opsteken over globalisering *et cetera* - maar hun verhaal bereikte zijn limieten met de economische crisis van 2008. Buiten Labour heeft het sociaalliberaal verhaal het bij de Liberale Democraten (*Liberals*) nog kunnen uithouden tot de desastreuze verkiezingsnederlaag van 2015.¹⁵

21

Na de verkiezingsnederlaag in 2015 besloot Labour om nieuwe interne leiderschapsverkiezingen uit te schrijven. Voortaan waren de nieuwe regels in voege: elk lid had maar één stem. De marxist Jeremy Corbyn behaalde 59,5%, de sociaaldemocraten Andy Burnham en Yvette Cooper respectievelijk 19% en 17%, en de sociaalliberale kandidaat Liz Kendall maar 4,5% van de stemmen. Tijdens deze leiderschapsverkiezingen kende Labour een influx van nieuwe leden. Tussen mei 2015 en juli 2016 steeg het ledenaantal van 190.000 tot 515.000 - een influx van 325.000 nieuwe leden.¹⁶ Het profiel van deze nieuwe leden was overwegend jong, vrouwelijk, linkser georiënteerd dan de oude leden, en heel progressief op het vlak van normen en waarden.¹⁷

Dankzij de influx van nieuwe leden besloot het team rond Jeremy Corbyn een parallelle organisatie op te zetten. Momentum werd opgezet, om 1) de campagne van Corbyn voor het Labour-leiderschap

te structuren en 2) om Labour van buitenaf te verlinksen. De nationale partijstructuren van Labour werden echter vooral door opposenten van Corbyn gerund. Via Momentum werden er ook veel nieuwe leden de partij binnengeloofd. Voor de gemiddelde Labour-aanhanger werd de radicaallinkse optie van Corbyn nog de enige manier om een alternatief te bieden voor de neoliberale orthodoxie. Momentum zette via de sociale media een heel succesvolle campagne op voor Jeremy Corbyn. Zijn radicaallinks activisme, voor de mainstream media een zonde, werd voor de nieuwe leden iets heel positief. Hij werd gezien als een integere, beleefde en zuivere politicus.

DE BREXIT-UITDAGING

Toen kwam Brexit. Dit vormde een grotere uitdaging voor Jeremy Corbyn dan gedacht. Binnen het radicaallinkse kamp is er altijd veel onenigheid geweest over hoe ze de EU moeten benaderen. Sommigen zien in de EU het neoliberalisme tot volle uiting komen en willen deze constructie het liefst van al opdoeken. Anderen geloven wel in een ééngemaakt Europa en willen de EU hervormen. Corbyn zelf gelooft niet dat de EU een grote invloed heeft op de politiek in Groot-Brittannië; in essentie staat hij er onverschillig tegenover.

Op 23 juni 2016 stemde 51,9% van de Britten voor de Brexit. Voor de sociaalliberale strekking in Labour was dit een opportuniteit om het leiderschap van Jeremy Corbyn ter discussie te stellen. Ongeveer 80% van de leden van de Parlementaire Labour Partij (PLP) eiste nieuwe leiderschapsverkiezingen. Ze beschuldigen Jeremy Corbyn van sabotage van de campagne om in de EU te blijven. De sociaaldemocratische en sociaalliberale geledingen schoven de sociaaldemocraat Owen Smith naar voor als tegenkandidaat bij de voorzittersverkiezingen van september 2016. Maar ook Smith moest het onderspit delven, met 38,2% van de stemmen tegenover 61,9% voor Corbyn.

22

POST-KAPITALIST CORBYN

Het Corbyn-team wil af van het neoliberalisme en op langere termijn zelfs van het kapitalisme. Om deze doelstellingen te verwezenlijken moest Labour natuurlijk eerst haar sociaaldemocratische erfenis van onder het stof halen. Tijdens de leiderschap van Ed Miliband probeerde men dit al, maar door zowel voor investeringen als besparingen te pleiten werd de incoherentie ten aanzien van de kiezers alleen maar vergroot. Corbyn wilde niet dezelfde fout maken als zijn voorganger en koos resoluut voor een radicalisering van de sociaaldemocratie. Dit houdt onder andere in dat bepaalde sectoren (zoals de energiesector, de treinsporen en de postbedeling) opnieuw moeten worden genationaliseerd. Ook een inkomstenbelasting van 50% stond in het Labour-verkiezingsprogramma.¹⁸

De woordvoerder voor het economisch beleid en de tweede man na Jeremy Corbyn, John McDonnell, had ondertussen een panel samengesteld met Keynesiaanse georiënteerde economen. Thomas Piketty, Joseph Stiglitz en Simon Wren-Lewis zijn de belangrijkste economen waarbij het team van Corbyn ten rade gaat. Typisch Keynesiaanse maatregelen, zoals een nationale investeringsbank, waren dan ook prominent aanwezig in het politieke programma van Labour.¹⁹

De politieke omgeving van Jeremy Corbyn wil op lange termijn echter veel verder gaan dan een aan-

tal sociaaldemocratische maatregelen. Corbyn is tegen de NAVO en haar nucleaire wapens. Hij staat ook heel sceptisch tegenover de Europese Unie en haar buitenlandse politiek. Jeremy Corbyn en zijn team worden gedreven door een post-kapitalistisch wereldbeeld; niet toevallig de titel van het laatste boek (*Postcapitalism*) van Paul Mason. Mason, voormalig Trotskistische activist en journalist voor *Channel 4 News*, is een grote medestander van Jeremy Corbyn en een bekend figuur binnen radicaallinkse kringen.

HOE CORBYN DE BRITSE VERKIEZINGEN 'WON'

Op 16 mei 2017 werd het verkiezingsprogramma van Labour '*For the many, not the few*' gelanceerd. Jeremy Corbyn ging in directe aanval tegen zijn conservatieve opponent Theresa May, die uitpakte met de campagne '*Strong leadership*'. Labour was daarmee de eerste sociaaldemocratische partij in Europa die radicaal afscheid nam van het neoliberalisme. In het verkiezingsprogramma stonden maatregelen die populair zijn bij de Britse publieke opinie, zoals het nationaliseren van de treinspooren, waterwerken en de postbedeling. Ook het optrekken van sociale uitgaven was prominent aanwezig in het verkiezingsprogramma.²⁰ Deze maatregelen zouden allemaal worden gefinancierd met nieuwe belastingen op de rijken en multinationals. Besparingen waren definitief verleden tijd. Het radicaal sociaaldemocratisch antwoord op de economische crisis, waarop veel Labour-aanhangers zaten te wachten, was eindelijk daar. Het verkiezingsprogramma gaf Labour veel coherentie om nieuwe en oude kiezers aan te trekken.

En zo geschiedde. Bij de Britse parlementsverkiezingen van 8 juni 2017 werd Labour van Jeremy Corbyn de tweede grootste partij met 262 zetels en 40% van de stemmen. Een serieuze sprong voorwaarts in vergelijking met 2015, toen Labour maar 232 zetels en 30,4% van de stemmen haalde.

23

Voor een analyse van dit opmerkelijke verkiezingsresultaat van Jeremy Corby, gaan we ten rade bij Brits onderzoeker Jonathan Wheatley. Hij deelt het politiek spectrum op het vlak van sociaaleconomische attitudes in links-rechts in; en op het cultureel vlak ziet hij de tegenstelling communautair versus kosmopolitisch. Op basis van onderzoek kon hij concluderen dat tijdens de verkiezing van 2015 er nog wat overlap was tussen de attitudes van de aanhangers van de verschillende Britse politieke partijen, maar dat er in 2017 een heel scherpe polarisatie was op de beide breuklijnen: de sympathisanten van Labour, de Groenen en de '*Liberal Democrats*' versus UKIP en de Conservatieven.²¹ Niet alleen de aanhang van de Conservatieven radicaliseerde door de druk van UKIP, maar dat was evenzeer het geval voor de aanhang van Labour. Jeremy Corbyn ging met zijn verkiezingsprogramma enkel in op de vraag van zijn electoraat.

Een andere belangrijke factor in het succes van Corbyn waren de jongeren. De opkomst bij de 18-24 jarigen was maar liefst 72%²², terwijl dit bij het Brexit-referendum slechts 36% was.²³ De boodschap van Corbyn tegen de besparingen en tegen de neoliberale agenda sloeg duidelijk aan bij jongeren. In deze leeftijdsgroep zaten veel jongeren die voor het eerst mochten gaan stemmen. De *issues* waarmee ze zaten - zoals het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs, de lage uitkeringen en de hoge

huurprijzen - maakte dat de jongeren geen andere keuze hadden dan voor Corbyn te stemmen. Onderzoek laat zien dat voor de toekomstige verkiezingen deze groep van groot belang zal zijn. Deze groep jongeren zal stemmen voor Labour ofwel thuis blijven. De Conservatieven zijn geen optie, omdat ze hen niet veel te bieden hebben.²⁴

De vele nieuwe leden, die omwille van Corbyn in de partij toetraden en die zich vooral via de parallelle organisatie Momentum organiseerden, brachten ook veel energie teweeg. De grassroots benadering van Corbyn zorgde ervoor dat hij niet werd aanzien als een klassieke politicus. Door verschillende lokale afdelingen te bezoeken, events te organiseren en mee te doen aan lokale protesten had hij op dat vlak een voorsprong op May.²⁵ De combinatie van deze factoren zorgde er voor dat Corbyn zowel in de traditionele als de sociale media zijn opponent te slim af was.

HET CORBYN-EFFECT IN BELGIË?

Behoudens de periode 2007-2011 bepaalde sp.a sinds 1979 onafgebroken op federaal vlak mee het beleid, tot ze in 2014 in de oppositie belandde; in dat jaar belandde de partij voor het eerst ook op Vlaams vlak in de oppositie. De partij is lang geleid door sociaalliberalen zoals Frank Vandenbroucke, Patrick Janssens en Steve Stevaert. Onder Patrick Janssens werd de partij in Antwerpen uitgehouden. Het bewegingswerk werd verlaten; de marketingaanpak primeerde.

24 Vandaag zit de partij op alle niveaus op de oppositiebanken. Vooralsnog heeft de partij haar plaats daar niet kunnen vinden. Het bewegingswerk moet volledig worden opgebouwd. Hiermee bedoel ik niet louter wat activiteiten organiseren. Er moet een coherent beleid komen ten aanzien van de partijkaders. De partij moet terug een evenwicht vinden tussen het centralisme en de autonomie van partijafdelingen. Onder een andere naam dan sp.a opkomen in bepaalde gemeenten in 2018 is geen duurzame oplossing. Het DNA van de Vlaamse sociaaldemocraten is meeregeren; dat maakt dat ze voorlopig eerder een beleidsalternatief bieden dan een alternatief politiek verhaal.

Zoals eerder gezegd werd sp.a vooral geleid door sociaalliberalen. Bij de voorzittersverkiezingen van 2015 kozen de leden voor de sociaaldemocraat John Crombez. Maar ook vandaag nog moeten de sociaaldemocraten het vaak afleggen tegen de sociaalliberalen binnen sp.a. De partij kijkt meer naar de sociaalliberaal Emmanuel Macron dan naar Jeremy Corbyn.²⁶ Dit is rationeel politiek gedrag. Opkijken naar Jeremy Corbyn betekent immers impliciet toegeven dat de PVDA/PTB gelijk heeft.²⁷ In de sociaaldemocratische kringen van sp.a probeert men het Portugees scenario, waarbij de sociaaldemocraten met gedoogsteun van twee radicale linkse politieke partijen een links programma uitvoeren, naar voor te schuiven als alternatief. De logica van dit verhaal is dat sociaaldemocraten niet te veel in de oppositie moeten zitten, omdat een centrumlinks beleid wel mogelijk is. Sp.a heeft echter de pech dat het sociaaldemocratisch beleid van Portugal haast niet aan bod gekomen is in de mainstream media (zelfs niet op een negatieve manier).²⁸

België is met haar proportioneel systeem natuurlijk erg verschillend van Groot-Brittannië. In Wallonië,

Brussel en Vlaanderen hebben de sociaaldemocraten van sp.a en PS concurrentie van het radicaal-linkse PVDA/PTB en de groene partijen Groen en Ecolo. John Crombez staat voor immense uitdagingen. Sp.a haalde tijdens de laatste parlementsverkiezingen 15,8% van de stemmen, maar een recente peiling geeft 9,5% aan. Ook PS doet het niet goed met de vele schandalen.

Sp.a bevindt zich in de oppositie en niet in een regering. Een duidelijk alternatief voor de neoliberale orthodoxie blijft (voorlopig) uit. De partij kan heimwee hebben naar de regeringsjaren, maar dit gevoel houdt veel opportuniteiten tegen. Sp.a moet de ideologische en structurele malaise durven aanpakken. Het Portugese noch het sociaalliberale alternatief van Macron bieden hier een uitweg in. Misschien kan de radicalisering van de sociaaldemocratie, zoals Jeremy Corbyn in de praktijk heeft gebracht, een oplossing bieden.

Noten

- 1/ Crook M. (2016), 'British Social Democracy Without the Labour Movement, 1997-2015'. In: Schmidt, I (ed.) *The Three Worlds of Social Democracy*. Chicago, Pluto Press, pp. 68-88.
- 2/ Milliband R. (2009), *Parliamentary socialism: a study of the politics of Labour*. London, Merlin Press.
- 3/ Seymour R. (2016), *Corbyn: the Strange Rebirth of Radical Politics*. London, Verso.
- 4/ Faucher-King F. & Le Galés P. (2010), *The New Labour experiment: change and reform under Blair and Brown*. Stanford, Stanford University Press.
- 5/ Giddens A. (1994), *Beyond Left and Right: the future of radical politics*. Stanford, Stanford University Press.
- 6/ Pemberton H.R. & Wickham-Jones M. (2013), 'Labour's lost grassroots: the rise and fall of party membership'. *British Politics*, 8, pp. 181-206.
- 7/ Jobson R. & Wickham-Jones M. (2011), 'Reinventing the block vote? Trade unions and the 2010 Labour party leadership election'. *British Politics*, 6, pp. 317-344.
- 8/ Goes E. (2016), *The Labour Party under Ed Miliband: Trying but failing to renew social democracy*. Manchester, Manchester University Press.
- 9/ Sandry A. (2011), *Plaid Cymru: an ideological analysis*. Cardiff, Welsh Academic Press.
- 10/ Hassan G. (2009), *The modern SNP: from protest to power*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- 11/ Hassan G. (2011), 'The 'forward march' of Scottish nationalism'. *Renewal*, 19, 2.
- 12/ Neira Cortizas C. & Ferreira Antunes S. (2016), 'Yes Scotland' versus 'Better Together' how did it all happen? CMC papers 3, Brussel, Centre Maurice Coppieters.
- 13/ Ford R. & Goodwin J. M. (2014), *Revolt on the right: explaining support for the radical right in Britain*. New York, Routledge.
- 14/ Lynch P. & Whitaker R. (2013), 'Rivalry on the right: The Conservatives, the UK Independence Party (UKIP) and the EU issue'. *British Politics*, 8, 3, pp. 285-312.
- 15/ Seymour R. (2016), *Corbyn: the Strange Rebirth of Radical Politics*. London, Verso.
- 16/ Doreya P. & Denham A. (2016), 'The longest suicide vote in history: the Labour party leadership election of 2015.' *British Politics*, 11, 3, pp. 259-282.
- 17/ Poletti M., Bale T. & Webb P. (2016), 'Explaining the pro-Corbyn surge in Labour's membership'. LSE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/explaining-the-pro-corbyn-surge-in-labours-membership/>, Geraadpleegd op 13/08/2017.
- 18/ Labour (2017), 'For the many, not the few.' <http://www.labour.org.uk/page/-/Images/manifesto-2017/Labour%20Manifesto%202017.pdf>, Geraadpleegd op 10/08/2017.
- 19/ Giles C. (2015), 'Team McDonnell: meet Labour's seven economic advisers'. *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/96534d2e-65c1-11e5-a28b-50226830d644>, Geraadpleegd op 11/08/2017.
- 20/ *The Guardian* (2017), Labour manifesto 2017: the key points, pledges and analysis, <https://www.theguardian.com/politics/2017/may/16/labour-manifesto-analysis-key-points-pledges>, Geraadpleegd op 09/08/2017.
- 21/ Wheatley J. (2017), 'The polarisation of party supporters since 2015 and the problem of the 'empty centre' – in maps'. LSE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/the-polarisation-of-party-supporters-since-2015/>, Geraadpleegd op 02/08/2017.
- 22/ Nagesh A. (2017), Huge number of young people believed to be behind vote that rocked Tories, *Metro*, <http://metro.co.uk/2017/06/09/youth-out-in-full-force-as-72-of-young-people-vote-in-general-election-6696890/#ixzz4q08Ht94I>, Geraadpleegd 17/08/2017.
- 23/ Speed B. (2016), How did different demographic groups vote in the EU referendum?, *New Statesman*, <http://www.newstatesman.com/politics/staggers/2016/06/how-did-different-demographic-groups-vote-eu-referendum>, Geraadpleegd op 10/08/2017.
- 24/ Neundorf A. & Scotto J.T. (2017), *Young voters and their 'never Tory' mindset: the making of a Labour generation?* LSE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/ge17-and-the-making-of-a-labour-generation/>, Geraadpleegd op 11/08/2017.
- 25/ Middleton A. (2017), *Criss-crossing the country: did Corbyn and May's constituency visits impact on their GE17 performance?*, LSE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/constituency-visits-impact-on-ge2017/>, Geraadpleegd op 14/08/2017.
- 26/ Cornillie J. (2017) 'Met Schulz en Macron staat licht op groen voor progressieve hervorming van de euro en van de EU.' *Knack*, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/met-schulz-en-macron-staat-licht-op-groen-voor-progressieve-hervorming-van-de-euro-en-van-de-eu/article-opinion-812203.html>, Geraadpleegd op 13/08/2017.
- 27/ Mertens P. (2015), 'Jeremy Corbyn is een spiegel van het huidige tijdperk in Europa'. *Knack*, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/jeremy-corbyn-is-een-spiegel-van-het-huidige-tijdperk-in-europa/article-opinion-605133.html>, Geraadpleegd op 13/08/2017.
- 28/ Lisi M. (2017), 'There is no alternative, or is there? The historic experiment of the left-wing government in Portugal'. LSE Blog, <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/02/01/historic-experiment-left-wing-government-in-portugal/>, Geraadpleegd op 01/08/2017.

Hoe links is Emmanuel Macron?

Amandine Crespy

Hoogleraar politieke wetenschappen, CEVIPOL/Institut d'études européennes, ULB

(Vertaling: Jan Vermeersch)

Emmanuel Macron staat voor een immense opdracht als president. Hij heeft zowel in Frankrijk als in Europa grote verwachtingen gewekt. Maar er vallen vragen te stellen bij Macron als iemand van de linkerzijde: zijn hervormingen op de arbeidsmarkt en de publieke sector zijn op erg liberale leest geschoeid, zijn democratische vernieuwing lijkt uiteindelijk nogal beperkt en ook op een 'ander Europa' met meer sociale regulering en ecologische duurzaamheid hoeven we niet meteen te rekenen.

27

De verkiezing van Emmanuel Macron als Franse president heeft voor een zucht van opluchting gezorgd in menige Europese hoofdstad en in de wereld. Na Donald Trump en Brexit, en het aantreden van Theresa May in het Verenigd Koninkrijk, is het spookbeeld van een extreemrechtse president geen werkelijkheid geworden. De commentatoren die er toe doen beschouwen hem wereldwijd als een jonge, ambitieuze en dynamische kerel, die in staat moet worden geacht om het oude Frankrijk, met zijn vele werklozen en zijn begrotingstekorten, te hervormen. En in Frankrijk zelf, leeft bij velen de hoop dat hij het vermolmde politieke systeem eens flink zal opschudden en nieuwe kansen zal bieden aan jonge (en minder jonge) Fransen die vandaag worden geconfronteerd met werkloosheid, toenemende ongelijkheid en afnemend geloof in zichzelf en in hun land.

Hoewel hij nooit lid is geweest van de Parti Socialiste, dankt Emmanuel Macron zijn politieke doorbraak aan François Hollande. Die gaf hem een kans als minister van Economie, tussen 2014 en 2016. Macron wist zich te profileren als een progressieve hervormingsgezinde man die kansen wil scheppen voor iedereen, die ijvert voor een ander energiebeleid en ook het democratische bestel op een andere leest wil schoeien. Toch is niet iedereen in Frankrijk even enthousiast over hem. Het programma waarmee hij naar de presidentsverkiezingen trok, verschilde bijvoorbeeld hemelsbreed van dat van Benoît Hamon, de kandidaat van de linkervleugel van de PS bij die verkiezingen. En ook

de zeven miljoen kiezers van Jean-Luc Mélenchon, het kopstuk van de extreemlinkse beweging *La France insoumise*, kunnen zijn opvattingen niet smaken en beschouwen hem als het vleesgeworden symbool van het neoliberale systeem dat de Fransen al zoveel onheil heeft gebracht. Meerdere vakbonden maken zich op voor een 'sociale veldslag' als Macron met de eerste maatregelen van zijn presidentschap uitpakt.

De hamvraag is bijgevolg of we Macron al dan niet als een hervormer kunnen beschouwen, als iemand van de linkerzijde die opkomt voor sociale rechtvaardigheid en democratische vernieuwing en ook de ecologische uitdagingen ernstig neemt.

NOCH LINKS, NOCH RECHTS

Anders dan andere hervormers die uit een links nest kwamen - we denken aan Tony Blair, Gerhard Schröder en recentelijk Matteo Renzi - heeft Emmanuel Macron nooit blijk gegeven van enige ambitie om de linkerzijde van binnenuit te vernieuwen en een meer liberale koers te laten varen. Hoewel hij soms vaagweg als een 'sociaaldemocraat' wordt bestempeld, die door Michel Rocard en Jacques Delors zou zijn geïnspireerd, is hij er altijd van uitgegaan dat zowel de linkse als de rechtse regeringspartijen - de Parti Socialiste en Les Républicains - geen lang leven zouden zijn beschoren en uiteen zouden vallen. Hij heeft daar uiteindelijk ook zelf toe bijgedragen, en meegewerkt aan hun vernietiging, door zijn eigen politieke partij op te richten, *En Marche*, waarin de rechtervleugel van de PS en de linkervleugel van Les Républicains, en het centrum, elkaar hebben gevonden. In een land waar de links-rechts tegenstelling zeer bepalend is geweest voor het politieke landschap, leek dit een gevaarlijke gok. Te meer daar het Franse kiesstelsel - een meerderheidssysteem - er voor zorgde dat politieke centrumbewegingen binnen de kortste keren werden doodgeknepen.

28

Emmanuel Macron heeft echter begrepen dat zowel de linkse als de rechtse regeringspartijen zoveel geloofwaardigheid hebben verloren, en zoveel politieke onmacht hebben geëtaleerd, om van de corruptie maar te zwijgen, dat hij een massa (van hun) kiezers kon bijeenbrengen die zich niet herkenden in de socialistische revolutie van Jean-Luc Mélenchon of in de nationalistische revolutie van Marine Le Pen. Hij wist perfect in te spelen op de nieuwe breuklijn in de samenleving, tussen de 'winnaars' en de 'verliezers' van de mondialisering. Hij ging in tegen het discours van zij die vinden dat de Fransen moeten terugplooiën op zichzelf en op de natie, en gaf aan dat er geen andere weg is dan zich open te stellen voor Europa en de wereld.

Nu links is weggevaagd, heeft Emmanuel Macron een rechtse eerste minister, Edouard Philippe, benoemd. Ook zijn alle 'economische portefeuilles terechtgekomen bij mensen die hun strepen hebben verdiend aan de rechterzijde. Het zal nu afhangen van de uitslag van de wetgevende verkiezingen, die op 11 en 18 juni plaatsvonden, welke richting Macron gaat uitgaan.

MODERNISEREN OP LIBERALE WIJZE

Voor de nieuwe Franse president die economische en sociale hervormingen wil doorvoeren, geldt de

Scandinavische sociaaldemocratie (en de recente maatregelen die zij heeft genomen) als een voorbeeld. Dit gezegd zijnde, hoeft men er niet aan te twifelen dat hij een beleid gaat voeren dat niet alleen haaks staat op de traditionele politieke en ideologische opvattingen van de linkerzijde, maar ook komaf zal maken met sommige instellingen van weleer.

De hervorming van de Franse arbeidswetgeving is in dat verband zonder meer de meest delicate operatie. Emmanuel Macron wil meer flexibiliteit inzake werktijden, en de weg daar naar toe loopt volgens hem niet via interprofessionele of sectorale akkoorden, maar via 'gedecentraliseerde' cao's en onderhandelingen op het niveau van het bedrijf over overuren, vergoedingen, enzovoort. Meer flexibiliteit moet wel vergezeld gaan van meer rechten, en met name zouden alle werknemers - en dus niet alleen loontrekkenden, maar ook zelfstandigen, landbouwers, enzovoort - van werkloosheidsuitkeringen moeten kunnen genieten. Dé vraag is vanzelfsprekend of de beloofde bestaanszekerheid ook kan worden gegarandeerd, in een wereld waarin werktrajecten alsmaar meer flexibel worden ingevuld. Emmanuel Macron heeft zich overigens een fel voorstander getoond van het 'Uber'-model, waarbij kleine ondernemers die het niet te nauw nemen met de sociale bescherming voor oneerlijke concurrentie zorgen. Deregulering dus.

Tweede liberale beleidsmaatregel: het schrappen van 120.000 banen in de publieke sector. De onderwijsinstellingen zouden daarbij gespaard blijven, maar anderzijds wil Emmanuel Macron wel dat zij, onder andere op het vlak van rekrutering, meer zichzelf gaan beredderen. Dat voornemen roept dan weer weerstand op bij de vakbonden, die niet willen dat scholen gaan wedijveren om (de beste) leerkrachten binnen te halen, want dat zou de bestaande ongelijkheden tussen de wijken nog doen toenemen.

Emmanuel Macron maakt zich dus klaar om een liberale ommezwaai te maken, waarvan sommigen menen dat zij al veel eerder had moeten plaatsvinden en anderen bang waren dat zij er allang zat aan te komen. Het valt vandaag niet te voorspellen of daarmee een positieve dynamiek kan worden gecreëerd, dan wel of de bestaanszekerheid van nog meer mensen in gevaar zal worden gebracht en de sociale ongelijkheid zal toenemen, zoals het geval was in andere Europese landen.

BEPERKTE DEMOCRATISCHE VERNIEUWING

Het politieke succes van Emmanuel Macron heeft vooral te maken met de wens van veel Fransen om de politiek eens goed op te schudden. Toch behoort Macron niet tot diegenen die ter linkerzijde hebben geijverd om een Zesde Republiek in het leven te roepen en op die manier een einde te maken aan de 'presidentiële monarchie' (met een sterke machtsconcentratie in het Elysée).

En Marche ijvert voor democratische vernieuwing op drie niveaus. *Een*. De bezem moet door het politiek personeel, om plaats te maken voor mensen uit de civiele samenleving. Zo prijken op de kandidatenlijsten voor de wetgevende verkiezingen heel wat mensen die nooit eerder een belangrijk politiek mandaat hebben bekleed; hetzelfde geldt voor sommige ministerposten. *Twee*. Emmanuel

Macron wil dat de nieuw verkozen parlementsleden een vlekkeloze reputatie hebben, zowel op fiscaal vlak als bij de uitoefening van hun mandaat. Politici moeten onkreukbaar zijn. *Drie*. Politiek moet een bedrijf zijn met evenveel mannen als vrouwen. Dat bleek al meteen uit de samenstelling van de nieuwe regering: elf mannen en elf vrouwen.

Het programma van Emmanuel Macron bevat ook nog andere maatregelen die de democratische vernieuwing gestalte moeten geven, zoals de beperking in de tijd van politieke mandaten, een verbod voor parlementsleden om hun mandaat te combineren met het bekleden van adviseursfuncties, een betere evaluatie van het parlementaire werk en, op gemeentelijk vlak, de mogelijkheid voor burgers om te participeren in het beleid door hen een fractie van het budget te laten beheren.

Het zijn allemaal positieve voorstellen, maar de vraag is wat zij in de praktijk zullen betekenen. Veel van Emmanuel Macrons naaste medewerkers hebben, zoals hij zelf, hun opleiding genoten aan de Ecole Nationale d'Administration (ENA), die heilige plek die al decennialang de broedplaats is van hoge ambtenaren, technocraten en toppolitici, hetgeen toch een beetje in tegenspraak is met het 'anti-systeem' discours van de kandidaat Macron tijdens de campagne. Als men bovendien het profiel van veel kandidaten voor de recente wetgevende verkiezingen natrekt, zoals meerdere waarnemers intussen hebben gedaan, dan stelt men vast dat het Frankrijk van Macron vooral wordt bevolkt door 'welstellende' mensen en 'winnaars'. Waarbij men zich afvraagt in welke mate zij zich zullen ontpoppen als de spreekbuis van hen die niet meer in het stemlokaal opdagen of vinden dat hun belangen niet langer behartigd worden in het huidige politieke systeem. Het antwoord op die vraag moeten we voorlopig schuldig blijven.

EUROPA: MORE OF THE SAME

Emmanuel Macron heeft zeker de moed gehad om in de campagne weerwerk te bieden aan eurosceptici van allerlei slag. Hij heeft zich ondubbelzinnig voor Europa uitgesproken. Toch dromen veel Fransen van 'een ander Europa': zij vinden dat het beleid van de Europese Unie in hoge mate verantwoordelijk is voor de oplopende werkloosheid en de ontrafeling van het industriële weefsel van Frankrijk, om nog niet te spreken van de toenemende concurrentie tussen de bedrijven en de arbeiders onderling. De euro wordt door velen gezien als een blok aan het been. Zij verhindert dat er soeverein monetaire en budgettaire beslissingen worden genomen.

Over al die kwesties hoort men Emmanuel Macron niet. Hij is niet van plan om de economie op een nieuwe leest te schoeien. De hervormingen die hij voorstelt zijn niet meer dan wat gerommel in de marge. Met sommige van die voorstellen, zoals de herziening van de detacheringsrichtlijn of een grotere waakzaamheid met betrekking tot controversiële onderdelen van vrijhandelsverdragen, zal hij de torenhoge verwachtingen inzake meer sociale regulering en ecologische duurzaamheid nooit helemaal kunnen inlossen.

Zijn voorstellen om de eurozone een eigen, gemeenschappelijk budget te geven en de Europarlementariërs uit de eurolanden apart te laten bijeenkomen in een eurozone-parlement, zijn bijzonder ambitieus, maar de doelstellingen zijn nog onduidelijk. Met het oprichten van een eurozone-parle-

ment is een grotere betrokkenheid bij de Europese besluitvorming van de nationale verkozenen natuurlijk niet geregeld. Bovendien heeft de onvermijdelijke Wolfgang Schäuble, de Duitse minister van Economische Zaken, al laten verstaan dat voor een dergelijk parlement alleen een raadgevende rol is weggelegd. En daarnaast heeft Schäuble ook al aangegeven dat een eigen budget voor de eurozone er alleen komt om middelen te genereren om eventueel meer te investeren. Je kan er echter donder op zeggen dat de Duitse regering slechts zal instemmen met meer middelen (voor het Europese niveau) als daar ook een strakke budgettaire en financiële discipline tegenover staat.

Ten slotte is Emmanuel Macron ook gewonnen voor de idee van 'burgerconventies', om de publieke betrokkenheid bij de EU te vergroten. Die zouden moeten uitmonden in 'een project dat kan worden goedgekeurd door al die landen die het wensen'. Dat lijkt ons geen idee dat de Europese regeringsleiders zeer genegen zullen zijn, want hoe kunnen zij zich in hemelsnaam engageren om cruciale beslissingen inzake Europese politiek te laten afhangen van dergelijke burgerconventies. Mochten die er al komen, dan is het risico reëel dat zij niet meer zijn dan een democratisch trucje of, in het beste geval, een communicatieoefening.

Conclusie: linkse kiezers en verliezers van de mondialisering zijn allesbehalve gecharmeerd door de Europese opvattingen van Emmanuel Macron. Indien hij er niet in slaagt om die verwachtingen enigszins in te lossen en het *status quo* te doorbreken, of erger nog, indien zijn politiek voor nog meer ongelijkheid zou zorgen, dan krijgen Frankrijk en wellicht ook andere landen in de Europese Unie vroeg of laat te maken met een uitgesproken reactionair beleid.

Na de oorveeg, de comeback van Matteo Renzi

Marc Leijendekker

Buitenland-redacteur *NRC Handelsblad* en auteur van *Het land van de krul*

32

In Italië heeft de regerende centrumlinkse Partito Democratico een paar tumultueuze maanden achter de rug. Na het referendum in december 2016 trad 'sloper' Matteo Renzi af als premier en partijleider, en een groep dissidenten stapte op. Maar nu maakt Renzi zich op voor een nieuwe sprong naar de macht, met een meer gestroomlijnde partij als vehikel. Hij presenteert zich als het enige realistische antwoord op het populisme. Het succes van Emmanuel Macron geeft nieuwe energie.

De Fransen noemen het *reculer pour mieux sauter*. Een stapje achteruit zetten om verder te komen met je sprong. Dat is wat Matteo Renzi, de leider van de centrumlinkse Partito Democratico, de afgelopen maanden heeft proberen te doen in Italië. In december 2016 kreeg hij een politieke oorveeg van de Italiaanse kiezer - over het hoe en waarom daarvan later meer. Hij boog het hoofd, kondigde de volgende dag zijn aftreden aan als premier en legde twee en een halve maand later ook de leiding over zijn partij neer. Een groep prominente oudgedienden beschuldigde hem van politieke spelletjes en stapte kort daarop uit de partij.

Op het eerste gezicht bezegelde dit, in ieder geval voorlopig, de politieke carrière van Matteo Renzi. Hij is 42 jaar en groot geworden met de belofte van een ingrijpende modernisering van de partij en van het land. Hij was de jongste premier ooit toen hij op 22 februari 2014 aantrad na een paleiscoup binnen zijn partij. Die had weliswaar een solide meerderheid in de Kamer van Afgevaardigden, maar was sterk verdeeld geraakt, door interne debatten over de koers en het karakter van de partij en door machiavellistische machtsspelletjes die het onderlinge wantrouwen vergrootten. Matteo Renzi kreeg regeringsmacht na zo'n intrige achter de schermen en verloor die macht weer na een succesvolle poging om hem te ondermijnen.

Tot veel turbulentie in de regering heeft dit overigens niet geleid. Matteo Renzi werd als premier opgevolgd door Paolo Gentiloni, een vertrouweling van hem die voortgaat op de ingeslagen weg. De afsplitsing binnen de partij vertaalde zich vooralsnog ook niet in verdeeldheid binnen het parlement. Wat oogt als politieke instabiliteit was in feite vooral een wisseling van de poppetjes - waarbij ook nog eens de voor de Europese partners belangrijkste persoon, minister van Economie en Financiën Pier Carlo Padoan, op z'n post bleef.

Intussen was Matteo Renzi zich aan het voorbereiden voor zijn grote sprong terug. Met zijn besluit om het leiderschap van de partij neer te leggen, op 19 februari, wierp hij zijn tegenstanders de handschoen toe. Al zeker een jaar lang waren critici binnen de partij aan de poten van zijn stoel aan het zagen - een herbevestiging van een oude les bij Italiaans links dat de gevaarlijkste vijanden onder je politieke vrienden zitten. Laten we maar eens koppen gaan tellen, was de boodschap van Matteo Renzi.

De volgende dag bleek dat een groep oudgedienden daar niets voor voelde. Zij stapten uit de Partito Democratico en richtten een nieuwe beweging op: Artikel 1 - Democratische en Progressieve Beweging. Artikel 1 van de Italiaanse grondwet bepaalt: 'Italië is een democratische Republiek, gevestigd op werk. De soevereiniteit berust bij het volk, dat die uitoefent in de vormen en de begrenzingen van de Grondwet.' In de keuze voor deze naam zat een verwijt aan Matteo Renzi: zijn critici vinden dat hij de band met de arbeider en zijn traditionele vertegenwoordiger, de vakbond, heeft verwaarloosd.

Er zaten grote namen bij de vertrekkers. Pier Luigi Bersani, oud-partijleider en oud-premier, de man die in 2013 de verkiezingen won met zo'n gebrek aan elan dat hij er, ondanks een comfortabele zetelmeerderheid in het Huis van Afgevaardigden, niet in slaagde een regering te vormen. Enrico Rossi, de invloedrijke gouverneur van Toscane, de thuisbasis van Matteo Renzi. Guglielmo Epifani, voormalig leider van de grote, eens oppermachtige vakbond CGIL. En *last but not least* de sluwe, buitengewoon intelligente Massimo D'Alema, een van de grootste intriganten in de linkse slangenkuil, oud-premier, oud-minister van Buitenlandse Zaken, en erg boos op Matteo Renzi omdat die hem geen mooie ministerspost gaf en ook niet wilde voordragen als Italiaans eurocommissaris in Brussel.

33

In de peilingen doet het een beetje pijn, het vertrek van deze groep, maar niet heel veel. De groep schommelt zo rond de drie, vier procent. De meeste linkse stemmers blijven de Partito Democratico trouw. Die moest, door het aftreden van Matteo Renzi, een partijleider kiezen. De kandidaten: opnieuw Matteo Renzi; Michele Emiliano, de gouverneur van de Zuid-Italiaanse regio Puglia en sympathisant van de vertrekkers; en Andrea Orlando, minister van Justitie onder Matteo Renzi en Paolo Gentiloni, en voorstander van meer compromissen binnen de partij.

Na een paar weken van (niet erg felle) debatten mochten alle Italianen (en ook buitenlanders met een geldige verblijfsvergunning) in voorverkiezingen zeggen wie zij als leider van de Partito Democratico willen. De uitkomst was niet zo spannend: iedereen voorspelde van begin af aan een zege voor Matteo Renzi. De opkomst was een groter vraagteken: als er nauwelijks mensen de moeite zouden nemen om twee euro te betalen en in een van de geïmproviseerde stembureaus hun stem uit te

brengen (soms is het niet meer dan een partytent), dan zou een meerderheid voor Matteo Renzi niet zo veel betekenen.

Renzi won op twee fronten: hij kreeg 69 procent van de stemmen, en tegen de twee miljoen mensen kwamen op 30 april stemmen - Matteo Renzi had, zuinigjes, de ondergrens op één miljoen gelegd. De overwinning schiep duidelijkheid. Zij betekende groen licht voor Matteo Renzi's plan voor ingrijpende veranderingen in het karakter, de aard en de oriëntatie van de partij. De Partito Democratico is misschien, in de virtuele wereld van de peilingen, wat kleiner geworden, de ambiguïteit van de voorgaande jaren is een stuk kleiner geworden. Matteo Renzi vierde het als een triomf en zegt dat hij de enige is die de partij kan moderniseren.

De ontwikkelingen van de afgelopen maanden kunnen niet los gezien worden van drie factoren. Ten eerste: Matteo Renzi was niet gekozen toen hij in 2014 premier werd, maar kwam aan de macht na een machtsgreep tegen toenmalig premier en partijgenoot Enrico Letta. Daarom had hij extra legitimatie nodig. Ten tweede: bij alle politiek-tactische discussies speelt een rol dat het politieke bestel vrijwel zeker weer terugverandert van een meerderheidsstelsel naar een proportioneel stelsel. Ten derde: Matteo Renzi is niet de zoveelste partijleider in een hele rij, maar wil een radicale breuk met een verleden. Die ambitie heeft oude en nooit opgeloste problemen zichtbaar gemaakt.

DE KIESWET: POGING TOT LEGITIMATIE

34

Matteo Renzi is in 2014 premier geworden zonder te zijn gekozen. Hij was op 8 december 2013 partijleider geworden en wist ruim twee maanden later Enrico Letta te dwingen als premier plaats te maken voor hem. Enrico Letta was premier geworden als een soort noodgreep, om de politieke impasse te doorbreken na de verkiezingen van februari 2013. Pier Luigi Bersani was toen partijleider en kandidaat-premier. Onder hem werd de Partito Democratico in het Huis van Afgevaardigden nipt de grootste en kon de partij daar zo de winnaarsbonus incasseren. Maar in de Senaat, waarvoor tegelijkertijd werd gestemd, zag het er heel anders uit, omdat de winnaarsbonussen daar per regio worden verdeeld. Het leidde tot een patstelling, met op de achtergrond het spectaculaire succes van de antisysteembeweging van Beppe Grillo. De populistische komiek kreeg ruim een kwart van de kiezers achter zich met zijn rauwe uithalen naar baantjesjagerij en zelfverrijking onder politici.

De dreiging van een systeemcrisis werd nog groter toen in april ongeveer een derde van de Partito Democratico-fractie bij de geheime stemming in de presidentsverkiezingen tegen de belofte van Pier Luigi Bersani in niet op Romano Prodi stemde, de officiële partijkandidaat. Pier Luigi Bersani trad af, Enrico Letta probeerde aan het hoofd van een brede coalitie te voorkomen dat het land onbestuurbaar zou worden, maar moest knarsentandend constateren hoe Matteo Renzi populairder werd binnen de partij.

In de eerste maanden nadat Matteo Renzi de macht had overgenomen in februari 2014, had hij de wind mee. De Partito Democratico haalde een ongekend succes bij de Europese verkiezingen in het voorjaar: meer dan 41 procent. Het leek een publieke goedkeuring van zijn machtsgreep, mede gestimuleerd door de ambitieuze hervormingsplannen die hij presenteerde.

Maar twee en een half jaar later was een fors deel van dat krediet verspeeld. Tegenover de gelukte hervormingen (waaronder de decennialang voor onmogelijk gehouden wijziging van de arbeidswet) stonden vastgelopen hervormingen. En net zo belangrijk: ook Matteo Renzi slaagde er niet in de door de recessie vastgelopen economie weer aan de praat te krijgen. Bovendien ontpopte hij zich als een bestuurder die moeilijk samenwerkt en vaak arrogant overkomt, iemand wiens onmiskenbare dadenkracht gepaard gaat met een zekere oppervlakkigheid. Het gemis aan een echt mandaat van de kiezer deed zich voelen.

Matteo Renzi dacht de oplossing te hebben. Hij had in het voorjaar van 2016 met veel moeite in het parlement goedkeuring gekregen voor de hervorming van de kieswet. Het was een politiek huzarenstukje: hierover werd al tien jaar vergeefs gepraat. Niemand kan er tegen zijn, dacht hij, en hij verbond zijn politieke toekomst aan het referendum waarmee de kiezer de hervorming van de grondwet die hiervoor nodig is, goed moest keuren.

Het bleek een enorme misrekening. Zijn politieke tegenstanders, ook in eigen kring, grepen hun kans om te zeggen dat een nee-stem een kans was om Matteo Renzi naar huis te sturen. Anderen hadden inhoudelijke bezwaren: in het nieuwe bestel zou het gevaar van machtsconcentratie dreigen. In een oppervlakkige analyse van het humeur van de kiezer en van de details van het wetsvoorstel dacht Matteo Renzi dat iedereen zijn claim, dat de nieuwe regels zouden leiden tot efficiënter beleid en meer daadkracht, zou delen. Maar in december 2016 kreeg Matteo Renzi een oorveeg. Zestig procent van de mensen die gingen stemmen, stemden nee. Exit Matteo Renzi, voorlopig.

De nee-zeggers vormden zo'n heterogene groep dat zij niet in staat bleken om in de maanden daarna een alternatief op te stellen. Na een uitspraak van het Constitutionele Hof in januari is het vrijwel onvermijdelijk geworden dat Italië de stap terugzet naar een stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

35

De discussie over kiesstelsels klinkt al snel wat abstract, maar in de Italiaanse politiek heeft die concrete en vergaande gevolgen gehad. Begin jaren 1990 stortte een door de christendemocraten gedomineerd bestel dat een halve eeuw had standgehouden in, onder een golf van corruptie- en maffiaschandalen. In verschillende referenda maakten de kiezers duidelijk dat zij een politiek tweestromenland wilden. Links of rechts. In 1994 kwam Silvio Berlusconi aan de macht, in 1996 links met Romano Prodi (die na twee jaar beentje werd gelicht door Massimo D'Alema), in 2001 Silvio Berlusconi, in 2006 Romano Prodi, in 2008 Silvio Berlusconi. Dit dempte de centrifugale krachten en dwong partijen coalities of allianties met elkaar te sluiten (al bleven kleine partijen daarin manieren vinden om zich te doen gelden; Romano Prodi kwam in 2008 ten val door intriges in zijn eigen centrumlinkse coalitie).

Maar kleinere partijen bleven zich verzetten. In een proportioneel stelsel is meer ruimte voor hen. De groep die zich in februari heeft afgesplitst van de Partito Democratico, ziet hierdoor mogelijkheden - en verzet zich fel tegen voorstellen om een kiesdrempel van vijf procent in te stellen.

Bovendien is het beeld veranderd. Tot een jaar of vijf geleden waren er grofweg twee stromingen:

links en rechts. De opkomst van de Vijfsterrenbeweging van Beppe Grillo heeft dat verstoord. Die claimt noch rechts, noch links te zijn, maar vooral nieuw en anders. En ook al constateren politiek onderzoekers dat de meeste sympathisanten van Beppe Grillo op vraagstukken als migratie en Europa aan de rechterkant zitten, met de Vijfsterrenbeweging is er een derde pool bijgekomen met een eigen plaats in het politieke krachtenveld. Dat maakt een meerderheidsstelsel problematischer.

HET VERLEDEN: LAST OF RIJKDOM?

Matteo Renzi is aan de macht gekomen binnen de partij met de stelling dat de oude garde haar verdienste heeft gehad, maar nu rijp is voor de sloop. De *rottamatore*, de man die spullen naar de sloop brengt, zo werd hij genoemd. Wit overhemd met opgestroopte mouwen, moderne muziek, veel jonge mensen om zich heen, en een duidelijke en concrete to-dolijst, zo presenteerde hij zich. Hij wil de Partito Democratico ook aantrekkelijk maken voor centrumkiezers, hecht weinig belang aan de traditionele banden met de vakbonden, vindt pragmatisme belangrijker dan ideologie, en beschouwt veel inhoudelijke discussies binnen de partij eerder als narcistische scherpslijperij dan als een zinvolle bijdrage aan de besluitvorming.

Velen vinden dit een verademing. Zoals in andere landen is ook in Italië bij velen op links de behoefte om zich te onderscheiden van andere kameraden, een belangrijker drijfveer dan de kritiek op centrumrechts. De twee kabinetten-Prodi, aangetreden in 1996 en 2006, zijn door onenigheid in de eigen gelederen ten val gekomen.

36

Bij herhaling zijn pogingen mislukt om een eenheidspartij te smeden, om de blik meer op de toekomst dan op het verleden te richten. In 1996 werd de Olijfcoalitie gevormd, met daarin twee hoofdstromingen: de overgebleven erfgenamen van de christendemocraten en de grootste groep erfgenamen van de eens oppermachtige Italiaanse Communistische Partij PCI.

De spanning tussen die twee bloedgroepen is nooit verdwenen. In de eerste jaren van het nieuwe millennium begonnen boze aanhangers van links te protesteren dat de partijtopmannen niet in hun oude rivaliteiten moesten blijven hangen. Dat leidde tot het besluit in 2007 om de Partito Democratico op te richten. Dat was bedoeld als een nieuw begin. Maar het gedroomde effect is uitgebleven: interne critici verwijten Matteo Renzi, afkomstig uit de bloedgroep van centrumlinkse christendemocraten, dat hij de traditionele linkse partijcultuur verkwanselt. Dat hij daarmee de partij aantrekkelijker heeft gemaakt voor nieuwe groep kiezers, verdwijnt daarbij op de achtergrond.

Het gaat niet alleen over ideologie. Matteo Renzi wil de Partito Democratico veranderen in de PdR, zeggen velen: de Partito di Renzi. Hij wil duidelijker zijn stempel erop drukken, strakker de leiding in handen houden en kakofonie voorkomen. Het is, in de analyse van Matteo Renzi, een logisch uitvloeisel van de verpersoonlijking van de politiek, het hoort bij de modernisering van de partij. Alleen: dat kan wat verdacht klinken uit de mond van iemand die, zoals Matteo Renzi, qua karakter niet erg openstaat voor afwijkende meningen.

MACRON ALS VOORBEELD?

Door het vertrek van een groepje dissidenten en zijn herbevestiging als partijleider heeft Matteo Renzi zijn positie versterkt. Of hij de vernedering van het referendum in december 2016 te boven komt en aantrekkelijk blijft voor een brede groep kiezers, is nog onzeker. Veel jongeren en werklozen die in hem een paar jaar geleden nog een *Macher* zagen die het land zou hervormen, zeggen nu dat ook Matteo Renzi weinig heeft weten te doen aan de jarenlange economische stagnatie. En traditioneel links blijft, ondanks de hoge leeftijd van veel leiders, ook zijn aantrekkingskracht houden.

Uiterlijk in mei 2018 moeten er verkiezingen worden gehouden. Matteo Renzi lijkt erop aan te sturen om zo snel mogelijk te gaan stemmen, omdat hij nu het gevoel heeft weer wind mee te hebben. Maar president Sergio Mattarella wil voorkomen dat Italië gaat stemmen met een hybride kieswet die vrijwel zeker weer tot een patstelling leidt.

In ieder geval wil Matteo Renzi zich opnieuw presenteren als de grote hervormer en moderniseerder, en als iemand die zo de populistische oprispingen in de samenleving weet te bezweren. Het succes van Emmanuel Macron bij de Franse presidentsverkiezingen inspireert hem, veel meer dan het teruggrijpen op traditionelere sociaaldemocratische thema's zoals Martin Schulz doet in Duitsland. Al begin dit jaar zijn de domeinnamen *incammino2017* en *incammino2018* geregistreerd; '*in cammino*' is de vertaling van het Franse '*en marche*', het devies van Emmanuel Macron. Samen op weg 'voor een efficiënter en rechtvaardiger Italië', staat op de website. Waar Emmanuel Macron buiten de bestaande partijen om een nieuwe beweging heeft opgezet, zet Matteo Renzi in op hervorming van centrumlinks van binnenuit.

Het oude model, de litanieën van vroeger, dat werkt niet meer, het land heeft behoefte aan groot onderhoud, blijft zijn boodschap. Die analyse zullen veel Italianen delen. Bij zijn aantreden als premier drie jaar geleden had Matteo Renzi veel goodwill. Maar ondanks grote ambities zijn de resultaten bescheiden. En het is nog een open vraag of deze 42-jarige van de kiezers een tweede kans krijgt. Bij gebrek aan andere geloofwaardige hoofdrolspelers zou dan het veld wijd openliggen voor de Vijfsterrenbeweging van de grillige Beppe Grillo.

Bezorgt Pedro Sánchez PSOE een nieuw elan?

Vincent Scheltiens

Doctor in de geschiedenis (Power in History, Centrum voor Politieke Geschiedenis van de Universiteit Antwerpen)

In de Spaanse PSOE veroverde de gedefenestreerde secretaris-generaal Pedro Sánchez in mei 2017 opnieuw de leiding maar rijzen er grote vragen over wie zijn bondgenoten binnen de partij zullen zijn, en hoe en met wie hij zijn aangekondigde verlinksing zal willen realiseren.

38

Op 21 mei 2017 won underdog Pedro Sánchez ietwat verrassend de strijd om het leiderschap van de Partido Socialista Obrero Español (PSOE), nog steeds de tweede grootste partij van Spanje. De voormalige algemeen-secretaris versloeg de gedoodverfde kandidaat Susana Díaz met een linkse kritiek op de huidige partijpositionering, dankzij een mobilisatie van de partijbasis en dankzij het inzicht van een deel van het partijapparaat dat alleen een 'outsider' voor nieuwe geloofwaardigheid kan zorgen. Zal zijn verkiezing de open oorlog in zijn partij met een consensuele vrede kunnen beëindigen? En zal de nieuwe 'sterke' man in staat blijken om de partij een broodnodig nieuw elan te bezorgen?

In de rechtstreekse verkiezingen, *primarias*, voor het partijleiderschap die op zondag 21 mei gehouden werden, heroverde de 45-jarige Pedro Sánchez met meer dan 74.000 stemmen de post van algemeen-secretaris die hij eerder al van 2014 tot 2016 bekleedde. De zege van Pedro Sánchez lijkt met 50,2 procent niet overdonderend, maar de Madrileen wint wel in alle autonome gemeenschappen, behalve in Andalucía en Euskadi, de respectievelijke bolwerken van zijn twee concurrenten. Susana Díaz, leidster van de machtige Andalusische sociaaldemocraten en minister-president van deze autonome gemeenschap, eindigde tweede met een goede 59.000 stemmen (40 procent). Hekensluiter werd Patxi López, de sterke man van de Baskische socialistische en voormalig *lehendakari* van de Baskische regering, met iets meer dan 14.000 stemmen (9 procent).

DEFENESTRATIE

Vorig jaar werd Pedro Sánchez nog politiek dood verklaard nadat er vanuit zijn onmiddellijke entourage een machtsgreep tegen hem georganiseerd werd. Pedro Sánchez weigerde dat zijn Kamerfractie de stemmen zou aanreiken om een minderheidskabinet van de rechtsconservatieve Partido Popular (PP) op de been te brengen. PP kon al rekenen op de stemmen van Ciudadanos, die daarmee aantoonde dat ze helemaal niet voor politieke vernieuwing stond, maar had ook de PSOE-gevoelstemmen nodig voor de regeringsinvestituur. De zaak werd dringend. Na twee verkiezingen op rij had Spanje nog steeds geen regering. Zowel na de kiesgang van 20 december 2015 als die van 26 juni 2016 was Pedro Sánchez er zelf niet in geslaagd een meerderheid te vormen. Hij had een akkoord op zak met Ciudadanos maar slaagde er niet in het linkse Podemos mee in bad te trekken. Daar wilde men weliswaar maar al te graag in zee met PSOE, maar zonder Ciudadanos dat te rechts bevonden werd. Pedro Sánchez hield voet bij stuk met wat hij een *gobierno del cambio* noemde mét Ciudadanos en het kleine Coalición Canaria. Intussen had uittredend premier Mariano Rajoy, die aanvankelijk door iedereen uitgespuwd werd, de kat uit de boom gekeken. In naam van de stabiliteit - ook en vooral naar de Europese instellingen toe - en met het schrikbeeld van nakende chaos wist hij makkelijk Ciudadanos te overtuigen en vervolgens ook... de *fine fleur* van PSOE.

Binnen de kernleiding van PSOE werd een putch gepleegd: de tegenstanders van Pedro Sánchez namen collectief ontslag uit het federaal secretariaat waardoor de algemeen-secretaris over geen quorum meer beschikte. Vermits men daarop zijn eis weigerde om stante pede een partijcongres bijeen te roepen, restte Pedro Sánchez niets meer dan verbitterd op te stappen.

Het was voor niemand een geheim dat de 43-jarige presidente van de *Junta de Andalucía*, Susana Díaz, de kwade genius achter deze defenestratie was. Díaz kon rekenen op de meeste partijbaronieën én op de oude maar invloedrijke partij- en regeringsleiders Felipe González, José Luis Rodríguez Zapatero en Alfredo Pérez Rubalcaba. Op 31 oktober 2016 legde Mariano Rajoy de eed als minister-president af. Parlements lid Pedro Sánchez weigerde de PSOE-kadaverdiscipline om 'ja' op de investituur van de PP-regering te stemmen. Niet dat hij tegen stemde: enkele uren voor de stemming maakte hij bekend dat hij afstand deed van zijn parlementszetel.

39

PARIA

Ook nu in de open oorlog om het leiderschap van de partij schaarden alle zwaargewichten zich achter Susana Díaz. Na zijn defenestratie had Pedro Sánchez zich nog verder in de partijcenakels en de Madrileense politieke salons geïsoleerd door in het veelbekeken tv-programma *Salvados* een soort van omerta te doorbreken. In een intimistisch opgezet interview met journalist Jordi Évole Requena bekende hij dat hij onder druk was gezet door bepaalde machten om geen meerderheid met Podemos te vormen. Er werd gealludeerd op een aantal internationaal sterke economische spelers als de Banco Santander, telecomgigant Telefónica en mediareus Prisa met *El País* dat door Pedro Sánchez bij naam genoemd werd. Het in het buitenland prestigieuze dagblad *El País* is een product bij uitstek van de vreedzame *transición* van franquistische dictatuur naar parlementaire monarchie, een mid-

den jaren 1970 vanuit het hart van de dictatuur gestuurde operatie. Vanuit de redactielokalen van *El País* - en ook die van het concurrerende dagblad *El Mundo* - werd Podemos constant onder vuur genomen met aantijgingen over een illegale Venezolaanse partijfinanciering waarover geen enkele rechtbank een zaak heeft kunnen maken.

Ook Pedro Sánchez werd kop van jut bij *El País*, en dat is tot op de dag van vandaag niet gestopt. De krant vergeleek zijn zege in de *primarias* met de brexit, een populistische draai naar de afgrond. Die zege is enkel te verklaren, aldus het edito van *the day after*, door de crisis van de representatieve democratie waarbij populistten allerhande - van Donald Trump, over Podemos tot Pedro Sánchez, allen in één adem genoemd - garen bij spinnen. Dit kan enkel dankzij 'demagogie, halve en hele leugens en loze beloften'. Straffe tekst voor een dagblad dat voorheen in het Spanje van het *bipartidismo* - waar PP en PSOE decennialang afwisselend regeerden - evenzeer met de PSOE-top geassocieerd werd als het *El Mundo* van de flamboyante en niet onbesproken Pedro J. Ramírez met die van PP.

CON O SIN PODEMOS? DAT IS DE VRAAG

Diezelfde dag als Pedro Sánchez door de PSOE-basis terug op het schild gehesen werd, organiseerde Unidos Podemos, inmiddels de derde politieke kracht van het land, een massamanifestatie op de symbolische Puerta del Sol in Madrid, waar op 15 mei 2011 de massale pleinbezettingen opstartten en de indignadobeweging geboren werd (vandaar de Spaanse benaming *15-M*). Doel was de parlementaire motie van wantrouwen tegen het PP-minderheidskabinet met extraparlamentaire druk kracht bij te zetten.

40

Enerzijds past dit in de snoeiharde oppositie die de amper drie jaar oude formatie in het parlement voert tegen PP, met het accent op een messcherpe denunciatie van de aanhoudende corruptieaffaires. Anderzijds beantwoordt de actie ook aan een wens die geuit werd op het tweede Podemos-congres, Vista Alegre II (naar de naam van de voormalige stierenarena waar de partij op 12 februari van dit jaar meer dan 10.000 mensen bij elkaar bracht). Daar trachtte de linkse partij de wonden te helen die ontstaan waren door meningsverschillen ten overstaan van de strategie van Pedro Sánchez. Een groep kaders en militanten, aangevoerd door de politicoloog Iñigo Errejón had oren naar het aanbod van Pedro Sánchez om toch in een regering te stappen met PSOE én Ciudadanos. Iñigo Errejón is binnen Podemos een zwaargewicht. Hij leidde de opeenvolgende verkiezingscampagnes, was verantwoordelijk voor het politiek programma, werd fractieleider in de Kamer en, van in zijn studententijd geïnspireerd door de Argentijnse politicoloog Ernesto Laclau, tekende hij voor de links-populistische smoel van de partij. Onlangs nog publiceerde hij samen met Chantal Mouffe het veelzeggende *Construir Pueblo*.

Het onderlinge gekibbel in de media en de al te snelle vormelijke institutionalisering werkten veel irritatie in de hand bij een Podemos-basis die grotendeels uit de pleinbezettingen komt en voor wie 'anders aan politiek doen' geen holle slogan is. Met het congres werd weliswaar de sterk verticalistische, *quasi* caesaristische organisatie van Podemos niet teruggedraaid maar werd wel een linkse opstel-

ling verduidelijkt en wat meer zuurstof gegeven aan intern debat (onder meer door de verschillende stromingen binnen de organisatie een plaats te geven in de nationale leiding). Iñigo Errejón en de zijnen werden - in de Kamer letterlijk - een bank achteruit geschoven. Iglesias-vertrouweling Irene Montero neemt voortaan het fractieleiderschap waar.

Zoals Podemos van in het begin beseftte dat een linkse regering in Spanje slechts mogelijk is mét PSOE, zo moet ook Pedro Sánchez beseffen dat een afslag naar links slechts mogelijk is mét Podemos. Tot nader order deinst Pedro Sánchez daar voor terug.

Dat heeft drie redenen. De eerste, reeds genoemde, is dat het een breuk veronderstelt met een aantal grote economische machten. De tweede is dat Podemos de postfranquistische consensus van de *transición* in vraag stelt (vandaar dat het in *El País* zo'n fervente vijand vond). Meer bepaald de straffeloosheid van de misdaden van de dictatuur - een internationale anomalie - kunnen niet door de beugel, aldus Pablo Iglesias en de zijnen. Ook de machtsdeling die daarop gebaseerd is - en waarvan het *bipartidismo* de politieke uitdrukking was - wordt door Podemos verworpen. De derde reden is de staatkundige. Tegenover de drang van rechts én links in Catalonië om te streven naar onafhankelijkheid, doorbreekt Podemos de españolistische consensus door het principe van zelfbeschikingsrecht te verdedigen: Catalanen hebben het recht om zelf te beslissen en moeten niet, zoals nu, daarvoor gecriminaliseerd worden. Wel pleit Podemos ervoor dat de Catalanen blijven, maar dat Spanje zijn grondwet herzielt en evolueert naar een meer uitgesproken '*estado plurinacional*'. Die drie redenen bemoeilijken een 'Portugees scenario' - een links minderheidskabinet gedoogd of zelfs met deelname van andere linkse partijen.

HET DILEMMA VAN SANCHEZ

41

Pedro Sánchez staat voor een dilemma. Om zijn troon te heroveren draaide hij verbaal naar links en creëerde hij verwachtingen bij een ontredderde basis die zich mobiliseerde. Maar zo een bocht is vooralsnog niet doorsproken met partijgeledingen waar hij nu steun moet zoeken: bij bepaalde baronnen en in zijn eigen Kamerfractie. Van een aantal 'verlichte' baronnen kreeg hij steun, ingegeven door de idee dat vormelijke verandering noodzakelijk is om alles bij het oude te houden en dat oude te redden. In die kringen juicht men toe dat een uitgesproken kind van het apparaat als Pedro Sánchez nu overkomt als 'outsider' en zo de partijgeloofwaardigheid kan herstellen, de partij niet laat isoleren of laat kannibaliseren door Podemos.

Anderzijds móet Pedro Sánchez wel een min of meer radicale breuk met het partijverleden doorvoeren. Hij moet zijn basis tonen dat het hem menens is. Toen de bankencrisis in 2008 toesloeg draaide de tot dan vrij populaire José Luis Rodríguez Zapatero het roer om en organiseerde hij een soberheidsbeleid dat harder en brutaler was dan wat de 'Zweedse' coalitie ons hier voorschotelt. Het was *nota bene* onder socialistisch bewind dat een generatie jongeren de straten en pleinen bezette en het politieke regime als 'PPSOE' omschreef: de tweekoppige draak van soberheid en corruptie. Er moet toch geen tekening bij gemaakt worden dat je als socialisten een huizenhoog probleem hebt als progressieve jongeren massaal de straat optrekken tegen je beleid en je dit - zoals Susana Díaz - afdoet

als het baldadig gedrag van ‘verwende kinderen die in plaats van één keer per maand elke week willen gaan stappen’? Het is van een wereldvreemdheid die wat doet denken aan de reacties van de stalinistische PCF toen in het Parijs van mei ‘68 studenten de straat optrokken...

Toch is Spanje vooralsnog Griekenland niet. In de peilingen houdt PSOE de tweede plaats bezet. Een ‘pasokificatie’ lijkt niet meteen aan de orde. Voorlopig is het bij PP dat het corruptieaffaires blijft regenen. Dankzij wat we een ‘sociologisch franquisme’ noemen, dat in Spanje altijd minstens tussen een kwart à een derde van de stemmen telt, tast dit PP niet verder aan. Bovendien zwaait Mariano Rajoy met verbeterde economische groei - de verzwakking van de wereld van de arbeid doet hier haar werk - en is hij er deels in geslaagd mensen bang te maken voor de chaos en de afgrond, voor ‘Griekse toestanden’ mocht Podemos - *de facto* in coalitie met PSOE - aan de macht komen. In die optiek blijft PSOE voor vele Spanjaarden ‘het minste kwaad’ van een onafwendbare lijdensweg die Europa nu eenmaal na de bankencrisis uitgetekend heeft. Ook de demonisering van Podemos in de massamedia én bij PP en PSOE heeft haar werk gedaan. De partij botst voorlopig op een electoraal plafond en heeft geen hefboom in handen om PSOE naar links te *dwingen*.

Van 16 tot 18 juni hield PSOE in de hoofdstad haar federaal congres. Daar formaliseerden de afgevaardigden - netjes bepaald door de uitslag van de *primarias* - de verkiezing van Pedro Sánchez. Wat intussen, op 13 juni, ook niet is gebeurd, is dat Pedro Sánchez de motie van wantrouwen van Podemos ten aanzien van het PP-minderheidskabinet heeft gesteund of overgenomen. Pedro Sánchez zal, met andere woorden, nog een tijdje met zijn dilemma blijven worstelen...

‘De perfecte storm voor PvdA’

Klara Boonstra

Directeur Wiardi Beckman Stichting

Interview: Wim Vermeersch

Foto's: Theo Beck

Op 15 maart waren alle ogen gericht op Nederland. Velen vreesden een begin van een Nexit uit de Europese Unie en de val van de eerste domino in de rechtspopulistische revolutie die zich in 2017 zou voltrekken. Maar we kregen bijna een PvdA-exit uit de Tweede Kamer (van 38 naar 9 zetels) en een nieuwe episode in de verschrompeling van de sociaaldemocratie die ook elders aan de gang is. Wat is er aan de hand met sociaaldemocratische partijen? En hoe moet het nu verder met PvdA?

Klara Boonstra zoekt naar verklaringen voor wat ze de perfecte storm voor haar partij noemt. “Al realiseer ik me dat dit geen definitieve antwoorden zijn”. PvdA hangt groggy in de touwen.

43

Klara Boonstra is sinds 1 januari 2017 directeur van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van PvdA. Eerder was ze actief als adviseur bij de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNW) en als hoogleraar Sociaal Recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). Ze is dus relatief nieuw binnen de partijwerking van PvdA. Qua binnenkomer kan dit verkiezingsresultaat alvast tellen. Boonstra mag meteen een zoveelste herbronning op touw zetten en ze zal dat moeten doen met een onthoofd team. Minder zetels betekent minder centen, en dus minder medewerkers.

We ontmoeten Klara Boonstra in Den Haag tijdens de chaotische nadagen van de electorale opdoffer. De ledenbijeenkomst (‘een aflat voor de gevoelens,’ noemt ze het) zit nog in de kleren en het aftreden van partijvoorzitter Hans Spekman is nog niet verteerd. Een verrassing was deze afstraffing alleszins niet, ook niet voor Boonstra. Bij haar aanstelling al, zo vertrouwt ze ons bij het begin van het gesprek toe, had ze met dit scenario van absolute decimering rekening gehouden: “Al vroeg in de legislatuur, nog voor de desastreuze peilingen opdoken, had ik het gevoel dat de poging van PvdA om het VVD-beleid bij te buigen niet ging lukken.”

Om deze verkiezingsnederlaag te duiden, moeten we terug naar 2012 en het zogenaamde ‘verraad’ van toenmalig partijleider Diederik Samsom. Na een gepolariseerde campagne tussen VVD en PvdA en een miraculeuze heropstanding van PvdA in de laatste weken van de campagne ten koste van SP, vormde hij bliksemsnel een paars kabinet met Mark Rutte. Daar waar Samsom en Rutte in de campagne nog met getrokken messen tegenover elkaar stonden, sloten ze een pragmatisch akkoord waarin beide partijen een aantal zaken konden binnenhalen maar ook moesten slikken. “Op onze ledenraad passeerde de kabinetsvorming nog relatief gemakkelijk,” herinnert Boonstra zich, “maar voor onze kiezers was dit verraad. De 38 zetels in 2012 was een opgepompt aantal. Daar zaten veel strategische stemmen bij van GroenLinks en SP. Al vroeg in de legislatuur waren we die kwijt.”

De zwevende kiezer, die na twijfelen toch voor PvdA had gestemd, beschouwde dat als een mes in de rug?

“Een aantal dossiers waren alleszins onverteerbaar voor verschillende groepen. Eerst was er de deal over de gezondheidszorg. Die moest leiden tot een forse inkomensnivellering via de verzekeringspremies, maar werd door een opstand bij de VVD-leden al snel ingetrokken. Op dat moment waren we de SP-kiezer, die in de laatste weken van de campagne massaal naar ons was overgestapt, alweer kwijt. Vervolgens was er het dossier over de opvang van illegale immigranten. Beleidsmatig een beheersbaar probleem, maar symbolisch erg sterk. Op dat moment waren we ook de GroenLinks-kiezer, die strategisch voor ons had gestemd, kwijt. Toen vervolgens het kabinet begon te spreken over ‘de participatiesamenleving’ in plaats van de verzorgingsstaat, verloren we de rest van de zwevende achterban die voor PvdA had gestemd. In de peilingen zag je mooi onze kiezers in drie bedrijven weglopen. En ze zijn niet meer teruggekomen.”

44

Sociaaldemocraten kloppen zich op de borst goede bestuurders te zijn. Leverden de PvdA-ministers dan geen goed werk?

“Lodewijk Asscher heeft als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als eerste getracht een aantal moeilijke dossiers te regelen, zoals betere rechten voor flexwerkers of de aansprakelijkheid voor bouwbedrijven waar Oost-Europeanen aan de slag zijn. Maar dat gebeurde met stoom en kokend water. Op korte tijd moest Asscher op zoek naar buitenparlementair draagvlak. Het compromis met werkgevers en vakbonden was niet optimaal. De wetgeving niet het mooiste kindje.”

“Ook de decentralisatie van de zorg, het project van staatssecretaris van Volksgezondheid en Welzijn Martin Van Rijn, mislukte. Zeker omdat ze gepaard ging met een forse besparing van 40%. Het plan-Van Rijn kreeg Obamacare-achtige dimensies, met digitale wantoestanden en gefragmenteerde zorg. Je kon avondvullende televisieprogramma’s maken over de zorg met alleen schrijnende gevallen, waarvoor de staatssecretaris persoonlijk verantwoordelijk werd gesteld.”

Het zijn twee echte verzorgingsvraagstukken die fundamenteel raken aan de directe achterban. Dat moest fout lopen?

“Klopt. Toch verklaren deze dossiers maar een deel van de nederlaag. Eigenlijk was er sprake van een perfecte storm. Want deze verzorgingsvraagstukken gingen gepaard met de opkomst van een aantal op identiteit gerichte partijen die handig de media wisten te bespelen. Henk Krol, frac-

tievoorzitter van de 50PLUS partij in de Tweede Kamer, sleept een batterij aan processen achter zich mee, maar is charmant en listig. Ook de kopstukken van DENK nemen problematische stellingen in, onder andere over Erdogan, maar weten precies op welke knoppen te drukken. Het zijn met andere woorden tegenstanders die je serieus moet nemen. Dat heeft PvdA niet gedaan. De partij ging daar te luchthartig over heen. Ze dacht dat de kiezer wel op haar zou stemmen als het er echt om ging. Niet dus.”

Volgens Lodewijk Asscher had PvdA mee het land gered en ging het goed met Nederland. Waarom gingen deze verkiezingen dan niet over economie, het kernthema van links?

“Voor een stuk wel. De 50PLUS partij voerde campagne met als voornaamste eis de AOW-leeftijd terug te brengen tot 65 jaar en die partij is er toch op vooruit gegaan. Maar inderdaad, over grote economische vraagstukken ging deze campagne niet. Diegenen voor wie het vandaag weer economisch beter gaat, maakten daar electoraal geen punt van. En diegenen voor wie het economisch nog steeds niet goed gaat, hebben geen stem of gebruikten hem niet voor dit verhaal.”

“Het klinkt misschien als een gelegenheidsargument van iemand die net verloren heeft, maar met héél de linkerszijde in Nederland gaat het niet goed. GroenLinks was deze keer de grote winnaar, maar haalt slechts 4 zetels meer dan in 2010 met Femke Halsema. En SP gaat van 15 naar 14 zetels en is de enige oppositiepartij die verloren heeft.”

Vooraf dat laatste is bijzonder. Waarom profiteert een linkse anti-establishment partij zoals SP niet van het onbehagen van de bezorgde Nederlander?

“SP is geen outsider-, maar een gevestigde orde partij. Ze zit sterk in de zorgsector verankerd, en is op lokaal en provinciaal niveau op verschillende plekken aan de macht. Je kan er de

term 'protestpartij' niet op plakken. Voor mij is SP ook geen progressieve partij. Het is een op zichzelf gerichte club, met een aparte politieke cultuur en oud-linkse remedies."

"De frame van 'de bezorgde Nederlander' klopt trouwens slechts ten dele. Natuurlijk voelt de directe achterban van Geert Wilders zich op een of andere manier miskend, maar op de overgrote groep Nederlanders kan je niet zomaar de analyse 'de bezorgde burger' loslaten. Volgens het World Happiness Report 2017 is Nederland een plaats gestegen op de lijst met de gelukkigste landen ter wereld. We staan nu op plaats 6. Houden wat we hebben, niet te veel avonturen, was een belangrijke factor in deze verkiezingen. Kiezers vinden rust fijn. Dit was het langst zittende kabinet van deze eeuw. En zolang Mark Rutte in het Binnenhof zit, gebeuren er niet al te veel gekke dingen."

"Ik geloof dus niet dat Nederland een individualistisch land is geworden waar solidariteit niet bestaat. We zijn altijd bereid geweest te herverdelen en dat is nu niet anders. Wel zijn de identiteiten vandaag een stuk duidelijker afgebakend dan vroeger."

PvdA is een partij die de boel bij elkaar wil houden en die verschillende identiteiten wil verbinden. Moet ze haar verbindende rol niet afleggen als ze opnieuw electoraal succesvol wil zijn?

"Niet akkoord. We zijn wie we zijn. Ook in de toekomst moet 'de samenleving verbinden' de opdracht zijn voor PvdA. Wel moeten we daarvoor andere instrumenten ontwikkelen. De discussie over een meer moderne verzorgingsstaat is nog maar net begonnen. Wat is solidariteit in een heterogene samenleving? Hoe verbeter je bestaanszekerheid op een flexibele arbeidsmarkt? Hoe groot is het collectief ten opzichte van de eigen verantwoordelijkheid? Hoe zet je het instrumentarium van de sociale partners in voor het algemeen belang? Welke voorzieningen zijn inkomensafhankelijk? Er zijn veel vragen die andere antwoorden vergen dan die die in het verleden dienst hebben gedaan."

46

Wat is de precieze impact van identiteitspolitiek op een sociaaldemocratische partij?

"Ze dwingt ons te reageren op een frame waar onze beginselen niet in passen. Ons motto is 'verbinding ondanks verschillen', zowel nationaal als internationaal. Terwijl identiteitspolitiek de verschillen uitvergroot. Als je dan bij dat oorspronkelijke motto blijft, dan komt al snel de reactie dat je de problemen van de multiculturele samenleving weer eens onder de mat probeert te vegen. D66 en GroenLinks, twee partijen die deze verkiezingen wonnen, hebben dat niet. Hun achterban voelt zich niet gespannen over identiteit of Europa. Dat is een van de vele spagaten waarin PvdA zich bevindt. Lodewijk Asscher trachtte dat deze campagne op te lossen met het zogenaamde 'progressieve patriottisme'-verhaal, maar dat is veel abstracter dan de blanke pit en het Wilhelmus. Een niet erg gelukkige campagnekeuze in mijn ogen."

Ook elders in Europa zien we stilaan de verschrompeling van de sociaaldemocratie. Is er een rode draad?

"Van sociaaldemocraten wordt verwacht dat ze het bastion van de verzorgingsstaat verdedigen. Als ze daar in het neoliberale tijdperk niet of onvoldoende in slagen, dan is teleurstelling de reden van de krimp. Maar er is ook gewoon het simpele feit dat mensen nu eenmaal meer op winnaars, de afbrekers, dan op verliezers, de verdedigers, hun kaarten zetten."

Uit elk onderzoek blijkt dat de sociale zekerheid en de verzorgingsstaat ons erg dierbaar is. Waarom haalt een partij die deze waarden voorstaat daar geen electoraal profijt uit?

“Dat is de paradox. Linkse partijen en vakbonden krijgen bakken kritiek over zich heen als er problemen zijn met flexcontracten, terwijl rechtse partijen en werkgevers niets wordt kwalijk genomen. Toen ik nog bij de vakbeweging werkte, zag ik hoe CDA- en VVD-ministers met alles wegwamen en PvdA-ministers emmers stront over zich heen kregen. Diegenen die het probleem willen aanpakken, worden erop afgerekend. Het lijkt wel een *lose lose* voor links.”

Dat van PvdA-ministers niet wordt aanvaard dat ze te ver meegaan in de liberalisering, is toch logisch?

“Deze electorale afstraffing legt een dieperliggend probleem bloot: sociaaldemocraten zijn goede bestuurders maar slechte politici. Alle PvdA-ministers kregen goede rapporten in de kranten, maar daar haal je geen stemmen meer mee. Meer dan bij andere partijen heeft er bij PvdA een normatieve ontworteling plaatsgevonden tussen de mensen aan de basis en die aan de top. Die zijn ontzettend goed in het maken van compromissen en het sluiten van deals, maar hebben de grootste moeite om met de directe achterban in gesprek te blijven over wat ze aan het doen zijn en waarom. Er is een kloof ontstaan tussen het besturen en de politiek bedrijven.”

Die kloof is met name groot met jongeren. In Amsterdam, traditioneel een rood bolwerk, stemde minder dan 1% van de 18- tot 24-jarigen op PvdA. Waarom stemmen ze niet PvdA en wel GroenLinks?

“GroenLinks, maar ook D66, hebben altijd een achterban van hoogopgeleide idealisten gehad en daarvan zijn er steeds meer. In die kringen zijn maar weinig mensen afhankelijk van de verzorgingsstaat. De programma's van PvdA en GroenLinks stemmen behoorlijk overeen, maar GroenLinks heeft de drastische keuze gemaakt te verjongen. Na het electorale debacle van 2012 was de wat oudere Bram Van Ojik even partijleider, maar al snel werd Jesse Klaver gelanceerd. 28 jaar. Nog maar net droog achter de oren. Een Justin Trudeau-achtig type, die massabijeenkomsten organiseerde. Fris en nieuw. Het contrast met Lodewijk Asscher kon niet groter. Die is ook nog maar 42 jaar, maar heeft een meer rechtstatelijke uitstraling.”

47

Groen is voor sommigen het nieuwe rood. Akkoord?

“Neen. Zeggen dat GroenLinks het nu wel kan overnemen van PvdA, omdat het lood om oud ijzer is, is te kort door de bocht. Groene partijen verschillen fundamenteel van rode partijen. PvdA mag haar arbeiders dan kwijt zijn, GroenLinks heeft ze nooit gehad. GroenLinks heeft geen verbindende opdracht. Het komt voort uit de pacifistische PSP, de communistische CPN, de PPR die vooral oog had voor het milieu en de EVP die streed voor een rechtvaardige samenleving. GroenLinks heeft dus een andere ontstaansgeschiedenis. Ik zie alle reden om samen te werken, maar we hebben van oudsher niet dezelfde achterban. In voor links goede omstandigheden vullen de electoraten elkaar aan. In voor linkse slechte omstandigheden spelen we ‘landje pik’ met elkaars achterban die steeds kleiner wordt. Dat is wat vandaag gebeurt.”

Niet alleen jongeren vinden hun weg niet meer naar PvdA. Ook de allochtone stem, waar de partij traditioneel op kon rekenen, is ze kwijt.

“We hebben aan alle kanten kiezers verloren, dat is logisch als je terugvalt van 38 op 9 zetels. Gekscherend zeggen we hier dat we al onze kiezers eigenhandig kunnen opbellen (*lacht groen*). Oudere migranten stemmen nog wel PvdA, maar onder jongeren is er niemand meer wie er ook maar aan denkt om PvdA te stemmen. Hooggeschoolde jonge allochtonen stemmen massaal DENK. Die partij is in een aantal volkswijken in Rotterdam, Amsterdam, Den Haag nu groter dan PvdA.

“PvdA heeft de leegloop richting DENK aan zichzelf te wijten. Allochtonen mochten van ons wel meedoen in de Tweede Kamer, maar konden daar niet zeggen dat ze het belangrijk vonden ritueel te mogen slachten. DENK houdt er erg reactionaire ideeën op na inzake Erdogan, maar verwoordt ook een reëel probleem: de aula’s van de universiteiten zitten stampvol hooggeschoolde allochtonen die vooruit willen maar tegen een hoop barrières van discriminatie en uitsluiting aanlopen. Als PvdA opnieuw een grote partij wil worden, mag het niet badinerend doen over die problematiek.”

In de heropbouw van de partij zal de Wiardi Beckman Stichting een belangrijke rol spelen. Langs welke lijnen moet die voor u gebeuren?

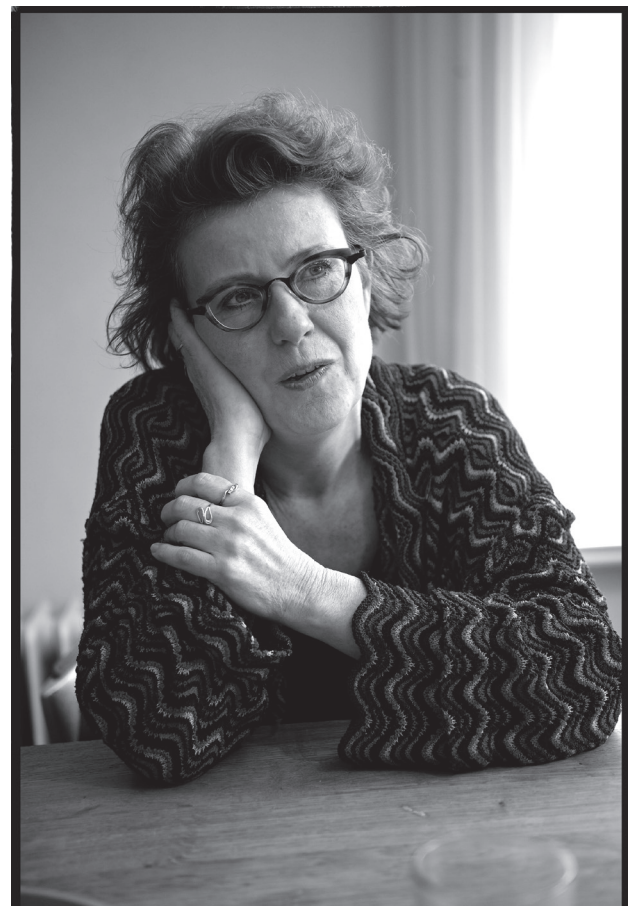
“Rond de thema’s die ‘van ons’ zijn en waarvan mensen vinden dat PvdA zich onvoldoende heeft getoond - zoals goed werk, wonen, onderwijs, identiteitspolitiek, en ook hoe internationaal we nog zijn - zal de Wiardi Beckman Stichting de volgende maanden onderzoeken wat de mensen nu eigenlijk van ons willen.”

Na de economische crisis in 2008 publiceerde de Wiardi Beckman Stichting al een groot ‘Van Waarde’- onderzoeksproject naar de veranderingen in de zorg en rond werk. Daar heeft de partij bitter weinig mee gedaan.

48

“Diederik Samsom viel niet flauw van vreugde toen ons programma uitkwam, dat is waar. ‘Van Waarde’ is niet herkenbaar geweest in het handelen van diegenen die aan de knoppen zaten. De waarheid is dat PvdA in dit kabinet ondubbelzinnig mee heeft bezuinigd, en dat is onaanvaardbaar. Als PvdA een begrotingsoverschot boekt in een kabinet met VVD, dan weet je dat ze haar achterban te grazen heeft genomen. Sociaaldemocraten moeten geen *big spenders* zijn, maar de basisgedachte is wel dat je publiek geld gebruikt om de samenleving beter te maken. Dat is niet gebeurd. Bovendien werden de besparingen in de zorg gewoonweg niet goed begeleid. Er is niet gecontroleerd wat er bij de mensen thuis gebeurde. Er was onvoldoende flankerend beleid.”

Zou het voor de geloofwaardigheid van PvdA niet beter zijn duidelijk afstand te nemen van figuren als Jeroen Dijsselbloem?

“PvdA heeft een trotse traditie van ministers van Financiën die op de kas letten. Henk Hofstra, Wim Kok, Wouter Bos, Jeroen Dijsselbloem, ... ze beheerden onze financiën op een degelijke manier en dat heeft ons altijd tot electoraal voordeel gestrekt.”

Dat is vandaag toch niet meer het geval?

“Nee. De kritiek dat de bezuinigingen - in de zorg of die in Griekenland - te fel zijn doorgeschooten, is correct. Maar een figuur als Jeroen Dijsselbloem is een product van de beweging. Zuinig met centen omspringen, niet lenen om te consumeren, is heel Hollands.”

Was eurocommissaris Frans Timmermans geen betere kandidaat geweest dan minister Lodewijk Ascher? Hij had op een geloofwaardige manier afstand kunnen nemen van het gevoerde beleid.

“Dat is praat na de vaak. Ook onder Frans Timmermans had PvdA nooit haar 38 zetels behouden. Nee, er is iets wezenlijks aan de hand met de sociaaldemocratie. Dat valt niet te redden met het verschuiven van poppetjes. De verschrompeling vindt namelijk ook in andere landen plaats.”

In het Verenigd Koninkrijk verandert Labour van koers met Jeremy Corbyn. Geloof u in zijn verhaal?

“Jeremy Corbyn is geen onverdeeld succes. Labour is diep verdeeld. Veel van de oppositie binnen Labour heeft, lijkt me, eerder te maken met imago dan inhoud. De thema's van Corbyn zijn goed, zeker op arbeid, maar zijn entourage ademt toch vooral ouderwetse linkse machtspolitiek uit. Niet te vergelijken met de grassroots beweging van Bernie Sanders in de Verenigde Staten. Bij PvdA zou een Corbyn-achtige figuur niet werken. Nederland is een land van het midden. Hier houdt niemand van radicalinsky's.”

We moeten dus geen drastische zwenk naar links verwachten bij PvdA?

“PvdA moet stoppen met het meebuigen met liberalen, in de hoop dat het beleid iets sociaaler wordt dan zonder jou het geval zou zijn geweest, maar dat betekent niet noodzakelijk dat ze linkser moet worden. Wel zal de nieuwe PvdA de verzorgingsstaat veel uitgesprokener moeten verdedigen. Minder ambigu over de eigen verantwoordelijkheid en veel ondubbelzinniger over de nefaste rol van de marktwerking. Gelukkig rijpen de geesten. De voorbije jaren was het roeien tegen de stroom in. Vandaag schrijven de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het Centraal Planbureau rapporten over de verzorgingsstaat van de toekomst en krijgt Nederland op zijn kop van de Europese Commissie over het grote aantal tijdelijke contracten en zzp'ers.”

Is er dan geen nieuwe grote droom?

“Stippen op de horizon zijn uiteraard belangrijk, maar het systeem zal toch vooral met schokken blijven veranderen. Maatregelen uitdenken om kinderen vroeger in het onderwijs te krijgen zodat ze geen taalachterstand oplopen, klinkt misschien niet zo radicaal, maar is het dat wel. Het is alleszins veel radicaler dan iets roepen wat lekker klinkt, zoals de AOW-leeftijd terugbrengen op 65, maar een verloren gevecht is.”

Moeten sociaaldemocraten niet vooral opnieuw zorgen dat ze weer een beetje trots op zichzelf worden?

“Volledig akkoord. Lilianne Ploumen, die tot voor kort minister van Ontwikkelingssamenwerking was, daagde onlangs de Amerikaanse president Donald Trump uit met een nieuw, internationaal abortusfonds dat zijn antiabortusmaatregel moet counteren. Haar initiatief kreeg op korte tijd een enorme weerklank in binnen- en buitenland. Dat soort zaken geeft PvdA opnieuw elan. Want vroeger beschouwden we onszelf als gids op dat terrein.”

“Kijk, de internationale politiek is vandaag erg instabiel. Op drie uur vliegen is er oorlog in Oekraïne. In Oost-Europese landen steekt autoritarisme de kop op. De Verenigde Staten zijn een niet te voorspellen factor geworden. Er is chaos in het Midden-Oosten en Afrika. Om dan een verhaal te hebben over goed functionerend instellingen, die open en transparant zijn, en over het streven naar gastvrijheid en herverdeling, ... dat is nogal wat. Dat verhaal vind ik helemaal niet klein als ik om me heen kijk. Als we dat redden is het best groot. Bijna utopisch.”

Linkse revival in Scandinavië

Kasper Vanpoucke

**Vice-President Young European Socialists (YES) en
voormalig Internationaal Secretaris Jongsocialisten België**

Met verkiezingen in Noorwegen voor de boeg breken er nieuwe kansen aan voor links in Scandinavië. Overal zitten de peilingen goed. Links lijkt op de terugkeer in het Noorden. We kunnen veel leren van onze gidsen. Zomaar de Scandinavische succesrecepten overnemen, gaat evenwel voorbij aan de totaal verschillende context waarin deze noordelijke landen zich bevinden. Dit artikel probeert deze context te duiden en gaat dieper in op de landen waar links opnieuw rechtveert.

51

Een goede vijf jaar geleden schreef ik voor dit blad een stuk over Scandinavië en welke lessen we als (jong)socialisten konden leren van onze verre noorderburen (*Sampol*, 2011). In die tijd zaten sociaaldemocraten in de meeste van de lidstaten van de Noordse Raad (Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden) aan de bestuursknoppen. De voorbije jaren kwam links steeds meer in het defensief en koos de Scandinavische kiezer vaak voor populistische of rechts-conservatieve partijen. Vandaag staan de sociaaldemocratische partijen echter aan de vooravond van hun electorale terugkeer. In zowat elk Noord-Europees land leiden ze in de peilingen of winnen ze tussentijdse verkiezingen.

In dit vervolgartikel kijk ik welke Scandinavische lessen de linkerzijde bij ons, ook aan het worstelen met zichzelf en de kiezer, kan inspireren.

HET SCANDINAVISCH MODEL

Omdat alle vergelijkingen gevaarlijk zijn als hun context niet voldoende wordt meegenomen, moeten we ‘cherry picking’ voorkomen. Het is daarom nodig om eerst stil te staan bij de maatschappelijke

context in Scandinavië. We kunnen het beleid niet zomaar overnemen.

Een voorbeeld. Waarom nemen we die 18 maanden (gemengd) ouderschapsverlof niet over van Zweden? Het is een aantrekkelijk idee de parels van jarenlange emancipatie door sociaaldemocratische regeringen te plukken voor Belgisch gebruik. Maar dan zou je voorbijgaan aan hoe fundamenteel anders de Zweedse samenleving en politiek zijn gestructureerd. Bij ons vormen middenveldorganisaties onmisbare schakels in de welvaartsstaat, terwijl die in Zweden amper bestaan door de sterke aanwezigheid van de (gedecentraliseerde) staat.

Centraal in dat Zweeds samenlevingsmodel staat het onderlinge vertrouwen dat mensen in elkaar én in de overheid hebben. Dat serene vertrouwen in haar overheden maakt het ook gebruikelijk dat rechtse partijen pleiten voor de nodige belastingen. De transparante en eenvoudige overheidsstructuur werkt vertrouwen van de veelal homogene bevolking in de hand. De uitzonderlijk lage mate van ongelijkheid binnen de samenleving speelt natuurlijk ook een rol.

Dat onderlinge vertrouwen is cruciaal in het politieke denken van de Zweden en bij uitbreiding van de andere Scandinavische volkeren. Het verklaart mee waarom, na decennia van sociaaldemocratisch bestuur, het gelijkheidsdenken ook onder recent rechts bewind de dominante stroming bleef.

ZWEDEN

Maatschappelijke consensus

52

Hoewel de Zweden doordrongen zijn van hun streven naar gelijkheid en solidariteit, werd een andere typerende dimensie misschien wat onderbelicht: de sterke opmars van de individuele vrijheid. Zweden zijn absoluut sociale groepsmensen. Dat sterk sociaal vertrouwen resulteert in gelijkheid, maar ook in een zeer individualistische samenleving. Het is soms moeilijk die paradox te begrijpen: een mix van streven naar vrijheden voor het individu terwijl sociale waarden zoals gelijkheid en solidariteit voorop staan.

De Deens-Nederlandse filosofe, Stine Jensen, interviewde in haar reeks *Licht op het Noorden* de Zweedse politicoloog Lars Trägårdh over de Zweedse gelijkheidsfilosofie. Trägårdh stelt dat een goede authentieke relatie gebaseerd moet zijn op autonomie, onafhankelijkheid en een stevig fundament van gelijkheid, zodat je nooit afhankelijk bent van elkaar in een gezin of van anderen in een samenlevingsverband. Daarin verschillen Scandinaven (vooral Zweden) het meest met de andere Europeanen bij wie familiale waarden, religie en liefdadigheid een veel grotere rol spelen.

Het verschil zit hem vooral in de basiswaarden: gelijkheid, maar ook onafhankelijkheid en autonomie. Wanneer je vroeger wou scheiden, betekende dat vaak bittere armoede voor de achtergebleven vrouw en kinderen. Maar door de sterke aandacht voor gelijk loon en een gelijke positie voor man en vrouw, is dat vandaag niet meer het geval in Zweden.

Een even belangrijk kenmerk van Scandinavische politiek is de obsessie om de toekomst voor te

bereiden. Haast elke politieke discussie gaat over de vraag hoe we het ook later goed zullen hebben voor iedereen, mens en natuur. Dat langetermijndenken typeert de Zweedse politiek. Het uit zich in een grote maatschappelijke consensus over ruwweg drie grote assen:

1/ De planeet groen en leefbaar houden. Er is brede overeenstemming dat de zorg voor de planeet en het klimaat een zaak van primordiaal belang is. Er is nagenoeg geen verschil in hoe partijen van links tot rechts dit aanpakken. Het is veelzeggend dat zelfs de vorige Zweedse centrumrechtse ‘anti-belastingsregering’ (2006-2014) de belastingen wél verder verhoogde op CO₂ en vervuilende sectoren, en er een speerpunt in het economisch beleid van maakte. Het is inspirerend hoe links en rechts verenigd een wervend verhaal spinnen naar een omslag voor een duurzame economie. Door te laten zien dat het anders kan; en door het ook gewoon te doen. Zweden zal een van de eerste landen zijn dat vrij is van fossiele brandstoffen en dat een klimaatneutrale economie nastreeft.

2/ Gendergelijkheid als uithangbord. Ook over gender en emancipatie bestaan er nauwelijks nuanceverschillen tussen links en rechts. Ook hier een brede maatschappelijke consensus. Het is ondenkbaar dat een Zweedse regering maatregelen zou nemen die hun koppositie in de wereld zou ondergraven. Niet vergeten: Zweden moet zowat het eerste land zijn waar de overheid feministische pornofilms financierde. Het versterkt het beeld van een land geobsedeerd door gelijkheid en solidariteit.

3/ De sociale welvaartsstaat vrijwaren en versterken. Toen in 2006 de Zweedse liberaalconservatieven het roer overnamen, beloofde men geen grote ommezwaai van het door de Zweden zo geliefde sociaalzekerheidsstelsel. De welvaartsstaat wordt er door links én rechts gekoesterd. Voorbij die grote principes schuilt echter wel een strijd om een andere organisatie ervan.

Het einde van de Zweedse blok-politiek?

53

Het is niet voor niets dat de liberaal-conservatieve Moderaterna, de Gematigde Partij van voormalig premier Reinfeldt (2006-2014), zichzelf omdoopte tot de ‘nieuwe sociaaldemocraten’. De Zweden houden van hun welvaartsstaat. Zelfs een centrumrechtse coalitie, die het roer na jaren sociaaldemocratisch bewind overnam, kon daar niet naast kijken. Toch bestuurdde Reinfeldts centrumrechtse ‘Alliantie voor Zweden’ vaak als een wolf in schaapsvacht, met als voornaamste doel de belastingen te verlagen. Beetje bij beetje morrelde ze aan de welvaartsstaat. Nooit met grote hervormingen of strakke ommezwaai, maar eerder geruisloos.

Dat was niet zonder gevolgen. Toen de sociaaldemocraat Stefan Löfven, metaalarbeider en vakbondsleider, in 2014 het roer overnam als premier stootte hij op een samenleving die sterk was veranderd. In de cijfers van Inequality Watch lezen we dat haast nergens in de westerse wereld de ongelijkheid zo fel steeg als in Zweden de afgelopen jaren. Niet toevallig tijdens de rechtse regeringsjaren. Ook in Zweden maakt het dus wel degelijk uit wie aan de macht is.

Het keren van deze trend blijkt niet eenvoudig. Stefan Löfven worstelde vanaf zijn aantreden met zijn minderheidscoalitie in de *Riksdag*, het Zweedse parlement. Hoewel minderheidskabinetten eerder de regel dan de uitzondering zijn, bleek stabiel besturen een bijzondere uitdaging. Dat kwam door de

komst van de Zweedse anti-migratie en anti-EU partij 'Sweden Democrats' (SD).

De verliezende centrumrechtse 'Alliantie' sloot na maanden onduidelijkheid in 2014 een kerstakkoord met de Löfven-regering om diens begroting te laten passeren. Vele maanden was de nieuwe linkse regering alsozoverplicht om haar beleid uit te voeren met een rechtse begroting. Deze unieke situatie zorgde voor een moeizame start van het linkse kabinet. Het dreef de sociaaldemocraten naar historische lage peilingresultaten.

De positie van Sweden Democrats (SD) speelde daarbij een belangrijke rol. Tot voor kort was er een uitdrukkelijke overeenkomst binnen de Zweedse politiek om nooit samen te werken met deze rechtspopulistische partij, ontstaan uit oud-fascisten en neonazi's. Dit wijzigde toen Moderaterna, partij van ex-premier Reinfeldt, aankondigde dat zij het 'cordon sanitaire' rond de SD zou breken. Al meteen na die aankondiging zakke de partij weg. De SD, daarentegen, verdubbelde in recente peilingen en steeg naar plaats 2. Ook de centrum (boeren) partij, een ander lid van de centrumrechtse 'Alliantie voor Zweden' die regeerde van 2006 tot 2014, verdubbelde enigszins verrassend en groeit gestaag richting plaats 3 in het Zweedse politieke landschap.

Het is in die context van een verzwakte en verdeelde rechtse oppositie dat de sociaaldemocraten hun politiek leiderschap herstellen. Ze zijn opnieuw met voorsprong de belangrijkste politieke speler. Op middellange termijn, echter, blijft de negatieve trend zichtbaar. Momenteel hangt Socialdemokraterna rond 27% in de peilingen. Dat is lager dan de historisch lage verkiezingsscore van 31% in 2014.

Zweedse economie in overdrive

54

Gelukkig voor links is er met het einde van de naweeën van de vluchtelingencrisis en met de uiteengespeelde oppositie verbetering. Nog een meevaller is de florerende Zweedse economie. Die doet de andere EU-landen blozen met een kwartaalgroei van maar liefst 4,2% en bereikt met een begrotingstekort van amper 0,4% een *quasi* evenwicht dit jaar (*The Economist*, 25/03/2017). De mogelijkheden van een eigen monetair beleid aangepast aan de economische noden van het land spelen een rol. Zweden herstelde snel van de afgelopen crisisjaren, mede doordat ze haar Zweedse Kroon kon devalueren ten aanzien van de euro.

De huidige werven van de regering-Löfven zijn 1) goede jobs voor allen (de werkloosheidscijfers zijn niet opperbest, vooral bij jongeren) en 2) het aanpakken van de oververhitte huizenmarkt. De huisprijzen stijgen in groeipolen Singapore of Shanghai trager dan in het hippe Stockholm.

Opvallend is de positie van de linkse coalitiegenoot in de regering, de groene 'Milieupartij'. Die halveerde naar amper 4% en dreigt door slechte personeelskeuzes, schandaaltjes en communicatiefouten alle impopulaire maatregelen op zich geprojecteerd te zien.

Links blok staat er het best voor

Meer dan ooit tevoren liggen er dus kansen voor kleinere partijen in Zweden. Onder druk van de

rechts-populisten vervagen de traditionele blokken. Al tijdens de vorige kiescampagne flirtte 'Liberalera', een kleine liberale partner van het rechtse blok, met links. Het ziet er bovendien naar uit dat de centrum (boeren) partij, uit datzelfde rechtse blok, de leidende positie zal overnemen van Moderaterna nu die het *cordon sanitaire* wil breken. In de aanloop naar de volgende verkiezingen, die ten laatste op 9 september 2018 plaatsvinden, staat het linkse blok er het best voor. Als blijkt dat Moderaterna écht wil samenwerken met de extreemrechtse SD, dan is een tweede termijn voor Stefan Löfven in 2018 erg waarschijnlijk.

DENEMARKEN

In Denemarken herstellen de sociaaldemocraten verder na de verrassende verkiezingen van 2015, toen het 'blauwe' blok van de burgerlijke partijen de parlamentsverkiezingen won met één zetel verschil van het 'rode' blok onder leiding van voormalig premier Helle Thorning-Schmidt. De rechts-populistische Deense Volkspartij boekte toen historische winst, maar stapte niet mee in de nieuwe regering. Vanop de zijlijn steunen ze het rechtse minderheidskabinet van Lars Rasmussen. Toch lijkt de Deense Volkspartij daar electoraal niet van te profiteren. Al geruime tijd is Socialdemocraterne, samen met haar partners, opnieuw het leidende blok in de peilingen. Ze heeft goede papieren om opnieuw aan de macht te komen na de volgende verkiezingen, die ten laatste op 17 juni 2019 worden gehouden. Al moet worden gezegd dat de laatste decennia de verkiezingen haast altijd vervroegd en onverwacht doorgaan. De Deense premier bezit het strategisch voordeel om ten alle tijden snel verkiezingen uit te schrijven, die slechts enkele weken na de aankondiging ervan plaatsvinden.

De verklaring voor het linkse succes lijkt hier te liggen in een meer flinkse positionering over asiel en migratie en meer aandacht voor 'identiteit', gecombineerd met een scherpere profilering op de traditionele sociaaleconomische thema's. Of dit inspirerend materiaal is voor andere sociaaldemocraten in Europa is maar zeer de vraag.

55

Denemarken is bij uitstek het meest West-Europese land binnen de Scandinavische groep. Tegelijk heeft het ook altijd een moeilijke relatie gehad met de Europese Unie. De Denen volgen de Brexit-onderhandelingen met argusogen. Nu het Verenigd Koninkrijk vertrekt, dat met zijn vele uitzonderingsclausules een model is voor het eurokoele Denemarken, dreigen de Denen *de facto* hun blokkeringsminderheid te verliezen. Er bestaat tot op de dag van vandaag een sterke afstemming voor elke Europese Raad tussen Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Net zoals er ook een *quasi* gelijkschakeling is tussen de Deense Kroon en de euro. Wanneer men binnen de eurozone beslissingen neemt, wordt de Deense vertegenwoordiger onmiddellijk als eerste ingelicht, vaak in een kamer-tje vlak naast die vergaderzaal. Zo kan het land zich voorbereiden om te blijven samenlopen met de euro. Een treffend beeld van hoe sterk die onderlinge verwevenheid zit.

In zijn boek *Zonder links geen toekomst voor Europa* schrijft Jan Cornillie (politiek directeur sp.a) over de grote divergenties tussen Noord- en Zuid-Europa. Na de Brexit lijkt het gevaar voor de volgende 'exit' uit de Europese Unie misschien wel eens in het Noorden te liggen. Landen als Denemarken en Zweden hebben zichtbaar moeite met de huidige Europese samenwerking. Vooral Denemarken loopt

niet echt warm voor de Europese Unie en doet dankzij haar vele opt-outs en clausules eigenlijk nu al maar half mee.

FINLAND

Finland is nooit een typisch Scandinavisch land geweest. Een groot verschil is het ontbreken van politieke blokken waarlangs politieke samenwerking wordt georganiseerd. Net zoals bij ons kent Finland een traditie van brede coalities over links en rechts.

De Finse sociaaldemocraten zaten al geruime tijd in het slop. De laatste jaren gebeurde er echter iets merkwaardig: ze stegen sterk in de peilingen. Vandaag zijn ze de leidende formatie, in een spannende driestrijd met de centrumpartij KESK en de centrumrechtse Nationale Coalitie Partij KOK. Opvallend: de nationaalconservatieve en eurosceptische Ware Finnen-partij, die in 2015 als tweede grootste partij mee in het regeringsbad werd getrokken, is in de peilingen in vrije val.

Postelectoraal onderzoek wees uit dat de teleurgestelde 'Ware Finnen'-kiezers niet zozeer van partij switchen maar dat ze gewoon thuisblijven. Zo zou ongeveer de helft niet opdagen of onbeslist zijn. Omgekeerd verloren de sociaaldemocraten in 2015 een pak *working class voters* aan hen. Ze komen maar met mondjesmaat terug. De sociaaldemocratische SDP-partij recht echter de rug in de peilingen en heeft uitzicht op winst voor de lokale verkiezingen eerder deze maand, een eerste belangrijke test. Toch blijft ze op het laagste peil hangen van de afgelopen decennia.

56

De Finse economie is in slechte doen. Meer nog dan de handelssancties tegen grote handelspartner Rusland, speelt de verouderende economie het land parten. Het lijkt voor ons een verrassend gegeven, maar het land van telecomreus Nokia heeft zich slecht voorbereid op de gemondialiseerde economie. Finland mist innoverende exportsectoren en hooggeschoolde werknemers die in de hightech-sector aan de slag kunnen. De slabakkende economie biedt kansen voor de sociaaldemocratische oppositie in de aanloop naar de parlementsverkiezingen van april 2019.

NOORWEGEN

De eerste verkiezingen die er in Scandinavië aankomen, zijn die in Noorwegen. Ze vinden plaats ten laatste op 11 september 2017. Peilingen geven al enkele jaren een stabiele groei aan voor links. Interessant is dat elke partij in het linkse blok er lijkt op vooruit te gaan. Opvallend is de verdubbeling van de 'Senterpartiet', die van een zeker 'Trump-effect' lijkt te genieten. Deze van oorsprong centrumrechtse partij hoort sinds 2000 bij het linkse blok van de eveneens populaire Arbeiderspartiet, waardoor dat blok de komende verkiezingen in een comfortabele positie tegemoet gaat. Vooral de rechts-populistische Fremskrittspartiet verliest terrein als regeringspartij; ze betaalt de prijs voor bestuursdeelname. Het lijkt een constante in Scandinavië: overal waar rechts-populisten mee in het bad worden getrokken, verliezen ze fors terrein en ontstaan er kansen voor links.

Ook voor de nakende Brexit-onderhandelingen wordt het 'Noorse model' gretig als leidraad gebruikt.

De bevoorrechte relaties van Noorwegen met de Europese Unie, voornamelijk op handelsvlak, kunnen de inspiratie vormen voor een soortgelijke deal met het Verenigd Koninkrijk. Dan zouden Britse burgers zich net zoals de Noren vrij in en uit de Schengenzone kunnen bewegen, zoals ook de EU-onderdanen uit het vasteland bij hen kunnen.

Voor die voordelen betaalt Noorwegen elk jaar een flinke bijdrage aan de Europese Unie en moet het grote delen van de Europese regelgeving overnemen. Zo vindt drie vierde van de Noorse wetten haar oorsprong in EU-wetgeving, terwijl het zelf geen zeg heeft in het tot stand komen ervan. Wel heeft de Noorse regering een uitgebreid diplomatiek apparaat in Brussel om te lobbyen voor gunstige wetgeving. Wat echter vaak onderbelicht wordt, is de rol van grote broer Zweden dat zijn invloed als ‘volwaardig EU-lid’ uitspeelt ten dienste van Noorwegen. De nakende Brexit betekent ook dat Noorwegen, net als IJsland en Liechtenstein lid van de Europese Economische Ruimte, haar beleidscoördinatie zal moeten opvoeren en de samenwerking met IJsland zegt te zullen versterken om hun gemeenschappelijke belangen bij die Europese Economische Ruimte veilig te stellen.

Het mirakel van Fatima

Sus Van Elzen
Schrijver

58

In Portugal voltrok zich een bescheiden, ietwat verwarde politieke omwenteling die het land weer ademruimte kan geven. De socialistische regering onder leiding van Antonio Costa is er namelijk in geslaagd de Portugese economie aan te zwengelen door uit het dwangbuis van bezuinigingen te stappen en relatief populair te blijven bij de bevolking. Is het slaperige Portugal een links gidsland voor Europa geworden?

Op 12 en 13 mei zal Paus Franciscus het Portugese stadje Fatima bezoeken, om er mee de zoveelste verjaardag van het Mirakel van Fatima te vieren, samen met ontelbare pelgrims en Portugese katholieken. De plaatselijke middenstand heeft er alle zeilen voor bijgezet en de prijs van logeerkamers is nu al boven de duizend dollar per nacht gestegen. Men zegt dat de paus voor een heel weekend logies het geld niet heeft.

Het gaat zo goed in Portugal dat Teodora Cardoso, voorzitter van de *Conselho de Finanças Públicas*, begin maart de Portugese deficit-resultaten *'in zekere zin een mirakel'* noemde. Dat was een kans die de president van de republiek - de gematigd liberale ex-PSD voorzitter Marcelo Rebelo de Sousa, die de houderige, verstarde conservatief Cavaco Silva opvolgde en zijn best doet om in alles het tegengestelde van zijn voorganger te doen, soms tot schandaal van de goegemeente - niet kon laten liggen. *'Qua mirakels in Portugal, hebben wij er maar één,'* repliceerde die, *'dat is dat van Fatima, dat we gaan vieren. Al de rest komt van de huid en het werk van de Portugezen.'*

HET EVENEMENT

Op 4 oktober 2015 'won' de zetelende centrumrechtse regering van PSD en PP onder premier Pedro

Passos Coelho de Portugese parlementsverkiezingen. Passos Coelho, zo bleek al gauw, had wel gewonnen in zetels, maar zijn absolute meerderheid in het parlement was hij kwijt. Begin november werd zijn conservatieve minderheidsregering aangesteld door president Anibal Cavaco Silva, met Passos Coelho als premier. Die werd echter elf dagen later ten val gebracht en - ondanks sterke oppositie van Cavaco Silva - vervangen door een minderheidsregering van de *Partido Socialista* onder premier Antonio Costa, met de steun van de parlementaire linkerzijde: Communistische Partij en Links blok, die samen met de PS wél een meerderheid hadden.

Het programma van deze 'linkse' regering was de politiek van Passos Coelho c.s. stop te zetten en de bezuinigingspolitiek terug te draaien die het land sinds de *bailout* van 2011 (à 78 miljard euro) in zijn greep had. Het leek een behoorlijk waagstuk. Costa bezwoer dat zijn regering internationale afspraken over Portugals budget en schulden zou blijven nakomen. Van de Europese Unie en het IMF kwamen daaromtrent zeer sceptische geluiden, aangemoedigd door de centrum- en rechtse partijen van de vorige regering en president Cavaco Silva. PS-leider Costa moest de president geschreven garanties leveren dat zijn regering de stabiliteit in het land zou bewaren en de Europese regels zou respecteren.

Hoe dan ook sloot Antonio Costa, voorheen burgemeester van Lissabon, al dadelijk uit dat hij uit de euro zou willen stappen of de Portugese schuld willen herstructureren. Wat hij wilde, zei hij, was 'een socialistisch programma' uitvoeren met 'een langdurige vermindering van deficits en schulden'. Heel 'gematigd', maar hij moest het wel zijn linkse gedoogpartners kunnen aanpraten die duidelijke en in dit kader riskante concessies eisten. Zo zou het minimumloon stijgen, de bevroren pensioenen 'ontvroren' worden en de geplande loonsvermindering voor ambtenaren geannuleerd. Men voorspelde dat deze monsterachtig linkse regering van Costa het geen maand zou volhouden.

Maar wat doet zich voor? In maart 2017, vijftien maanden later, vroeg de Portugese minister van Financiën Mário Centeno de Europese Unie om Portugal uit de lijst landen te halen die bestraft worden voor het overtreden van de fiscale regels van de Unie. In een interview zei hij dat het fiscaal deficit van vorig jaar 'heel dicht bij de 2 procent' van het bbp zou uitkomen, het laagste sinds de invoering van de democratie in 1974. 'Onze economie groeit al dertien opeenvolgende kwartalen ononderbroken. Als dat niet voldoende is om een land uit de excessieve deficit procedure (EDP) te laten gaan, wat is daar dan wel voor nodig?' (*Financial Times*, 13/3/2017)

59

Ondanks de bezweringen, het gejammer en de onheilsvoorspellingen in binnen- en buitenland, is de PS-regering van Costa en zijn medestanders in het parlement erin geslaagd de Portugese economie aan te zwengelen door uit het dwangbuis van bezuinigingen te stappen en relatief populair te blijven bij de bevolking, die voor het eerst sinds de crisis van 2011 weer een beetje ademruimte kreeg.

Zelfs als men rekening houdt met een natuurlijke neiging om successen te overdrijven, én met de inherente zwakheden van de Portugese economie, beginnen zelfs sceptici te vermoeden dat Antonio Costa en zijn medestanders hun weddenschap tegen de opgelegde bezuinigingspolitiek aan het winnen zijn. Is dat misschien geen mirakel maar economie, in het kader van de Portugese politiek gezien is het wel ei zo na een aardverschuiving.

Het wonder was immers niet dat de Socialistische Partij - *Partido Socialista* - de regering vormde en dat Antonio Costa premier werd - en het bleef. Sinds de onlangs overleden historische PS-leider Mario Soares in 1975-76 het Portugese 'revolutionaire proces' hielp stopzetten, heeft de PS geregeld regeringen gevormd, soms in coalitie met rechtser partijen zoals de 'Sociaal-Democratische Partij' of PSD.

WOORDVERKLARING

Even enige woordverklaring. De '*Partido Socialista*' is een gewone sociaaldemocratische partij zoals wij die in West-Europa gewend zijn. Evenzo is de PSD of 'Sociaal-Democratische' Partij een gewone liberale, dan wel neoliberale Partij. De '*Partido Popular*', PP ofte Volkspartij daarentegen, voorheen CDS, is een gewone rechtsconservatieve partij met sterke ouderwets katholieke banden. De enige, eigenlijk, van de vier 'partijen die er toe doen' in de nu traditionele Portugese politieke wereld, die zonder camouflage onder de eigen vlag vaart, is de PCP. De Portugese Communistische Partij. Maar die mocht nooit mee in de regering.

Andere partijen zijn er natuurlijk ook. Het 'Linkse Blok' - *Bloco de Esquerda* - is een coalitie van diverse groepen die meestal ter linkerzijde van zowel de PS als van de sterk stalinistisch gebleven PCP opereren.

De 'Groene partij' - *Partido Ecologista 'Os Verdes* - is een in 1982 opgerichte ecologische partij. Van bij het begin werkt zij nauw samen met de Communistische Partij, waarmee ze bij verkiezingen steevast in coalitie opkomt.

60

De Communistische Partij is de oudste partij van het land. Gesticht in 1921, verboden in 1926 na een staatsgreep, en verboden gebleven tijdens de hele 48 jaar durende periode van de '*Estado Novo*', de fascistische dictatuur van Antonio de Oliveira Salazar en zijn opvolger Marcelo Caetano, is dit door de geschiedenis zelf een tot in haar merg 'geclandestiniseerde' partij geworden, die onverdroten opgejaagd werd door de politieke politie PIDE, en afgezien van haar kanalen naar Comintern en Moskou, totaal van de buitenwereld afgesloten was. Dat, alleszins, is de genadigste verklaring die te geven valt voor haar hard stalinistisch doctrinair en, voor veel Portugezen, haast versteende karakter dat nog lang na de Anjerrevolutie van 1974-75 en de val van de dictatuur haar kenmerk gebleven is. Van deze, in het Portugese politieke landschap onbetwistbaar linkse, partij met haar reële, zij het afnemende massabasis in de arbeidersklasse en op het platteland, vallen al decennia geen nieuwe ideeën, laat staan creativiteit te verwachten. Dat heeft het des te gemakkelijker gemaakt haar uit alle nationale regeringen weg te houden.

Veel van dit alles is erfenis en uitvloeisel van 48 jaar Salazarisme, met daarin vijftien jaar oorlog in Afrika, en de peripetieën van de revolutie van 1974-75. Een halve eeuw uiterst rechtse, ultramontaans katholieke dictatuur is de Portugezen niet in hun kleren gekropen, maar in hun systeem.

Nog steeds zijn zij niet opstandig, laat staan revolutionair (de Anjerrevolutie was een militaire staats-

greep, het 'lopende revolutionaire proces' daarna met wat kwade wil misschien een wat brutaal uitgevallen vlaag van euforie te noemen). Zijn zij daarom tevreden over hun toestand? Natuurlijk niet, hoor je, maar ze zijn 'geresigneerd'. Gelaten. Een beetje, wellicht, zoals ze berustten in de *Estado Novo* van Salazar, die na vier decennia voor hen zoiets als de normale ordening der dingen zal hebben betekend. In die wereldorde was het Goed de katholieke regering van de premier, en het Kwaad de sluipende, atheïstische nadering van de Communistische Partij, die ook de antichrist was. Deze grondregels werden alle Portugezen van kleins af aangeleerd. In 1974 waren veel Portugezen *bang* van de communisten. Nog steeds is die afschuw niet helemaal verdwenen.

DE AFGEBLOKTE POLITIEK

De 'normale' partijpolitiek in Portugal draaide de afgelopen 35 jaar grotendeels rond de as PS-PSD, waarin de PS soms alleen kon regeren, maar ook vaak in coalitie moest met de liberale PSD. Alternatief was een rechtsconservatieve regering van PSD met de PP van Paulo Portas, de coalitie die ook de vorige bezuinigingsregering van Passos Coelho leverde. Dit partijenspel garandeerde een soort onbeweeglijkheid die slechts af en toe doorbroken werd door een groter of kleiner schandaal. De linkerszijde was afgeblokt door een ongeschreven consensus dat er *nooit* een coalitieregering mocht komen met de communistische partij, die blijvend gestraft moest blijven voor de haar toegedichte rol tijdens de revolutionaire jaren 1974-75. De PS was veroordeeld tot coalities met de PSD en CDS/PP, behalve wanneer ze sterk genoeg uit verkiezingen kwam om alleen te kunnen regeren - zoals in 1995 en 1999, en in 2005 met een absolute meerderheid, tot de crisis van 2011 premier José Sócrates tot aftreden dwong.

Deze José Sócrates, een talentvol maar behoorlijk eigengereid politicus, trachtte Portugal met een aantal vernieuwingen een centrumlinkse koers in te sturen, maar ontketende daardoor aan conservatieve en katholieke zijde een ware hetze tegen zichzelf - en dus de PS -, zodat hij uiteindelijk de schuld kreeg van de financiële crisis en het drama van de al dan niet noodzakelijke 'bailout', die het land in de klauwen van de controlerende 'Troika' speelde, het trio van IMF, Wereldbank en EU.

61

Een proces wegens 'corruptie' dat later tegen hem gevoerd werd, en waarvoor hij al vele maanden preventief gevangen zat, is nog steeds niet aan uitspraak toe. Met hem leek de PS voorgoed begraven.

Het politieke 'wonder' waarvan boven sprake, was dus niet dat de PS aan de macht kon komen, maar wel dat zij dat nu kon, en wel door het taboe te breken dat op samenwerking met de PCP rustte. Zeker, PCP, Groen en Links Blok zetelen niet in de regering, maar het is wel een heel klein beetje zo goed als... Het is wellicht mogelijk gemaakt door een verandering in de Portugese politieke atmosfeer.

Ik verklaar me nader. In 2011 al was het niet briljant gesteld met de Portugese economie. Een aanslepende lage productiviteit en een notoir slechte organisatie vormden - en vormen nog steeds - een ernstige handicap om de economie tot competitiviteit en groei te brengen. Kan men zeggen dat sinds

1974, de val van de dictatuur, en vooral sinds 1986, de intrede van Portugal in de Europese Unie, de economie vooral gegroeid is dank zij de miljoenen aan EU-subsidies, en dat dit het land veranderd heeft, het lijkt ook waar dat er sindsdien van enig nieuw dynamisme niet veel sprake is. Misschien is dit ook geen wonder, aangezien de oude fortuinen die onder Salazar gedijdden nog steeds veel bestieren in het nieuwe Portugal, samen met het in bankwezen en industrie bijna alomtegenwoordige Opus Dei.

De zuinigheidspolitiek met haar drastische besnoeiingen onder Passos Coelho, die het land zogenaamd economisch weer 'gezond' maakten, hebben de Portugezen zo zwaar getroffen dat ze al een tijd 'op hun tandvlees' zaten. Het was een uitzichtloze situatie. Van een revolte kon bij die gelaten Portugezen geen sprake zijn, de idee alleen al van een 'eenheid van links' riep spot en cynisme op in columns en blogs, maar iets begon misschien te trekken in die richting.

Misschien heeft een dosis frisser politiek talent bij het Linkse Blok de nodige zuurstof in de atmosfeer gespoten, of misschien was het pure wanhoop bij het vooruitzicht van nog eens vier jaar hetzelfde onder Passos Coelho en zijn maat Paulo Portas? Iets heeft het begeven. Het taboe op de Communistische Partij en de 'gauchisten' van het Links Blok lijkt opgeheven, en de toekomst zal voor politiek Portugal voortaan minder voorspelbaar zijn. Tenzij ook Antonio Costa op zijn bek gaat.